

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Markéta Šindelářová

Pohled současných křesťanů na pověry

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Ing. Marie Zimmermannová, Th.D.

Praha 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 8. 6. 2022

Markéta Šindelářová

Bibliografická citace

Pohled současných křesťanů na pověry [rukopis] : bakalářská práce / Markéta Šindelářová; vedoucí práce: ThLic. Ing. Marie Zimmermannová, Th.D. -- Praha, 2022. – 59 s.

Anotace

Práce vychází ze zkušenosti autorky s různými přístupy současných křesťanů k lidové zbožnosti a k pověrám v kontextu jejich života z víry. V úvodu práce jsou položeny otázky spojené se zralostí víry těchto křesťanů. K jejich řešení byly vyhledány a zpracovány podklady pro reflexi jako příklady uznávaných pověr a praktikovaných projevů lidové zbožnosti; podobná jednání zaznamenaná v Písmu svatém; stanoviska učitelského úřadu církve k pověrám a projevům lidové zbožnosti; výsledky teologického oboru katechetika ke zrání víry a jeho podpoře v katechezi. Hlavní metodou řešení položených otázek je kvalitativní výzkum pomocí dotazníku. Jádro práce tvoří analýza odpovědí, které jsou dány do souvislosti s chápáním zralosti víry a podněty pro katechezi, která je nástrojem církve k podpoře výchovy víry směrem ke zralosti.

Klíčová slova

pověra, lidová zbožnost, zralost víry

Abstract

The thesis is based on the experience of the author with various approaches of today's Christians to popular piety and superstitions in the context of their life and faith. At the beginning of the text questions are raised concerning maturity of these Christians' faith. In order to facilitate answers materials were gathered and processed for reflection such as: examples of accepted superstitions and practiced manifestations of popular piety; similar behaviours recorded in the Holy Writ; statements of the teaching authority of the Church regarding superstitions and popular piety manifestations; results of the theological field of catechetics concerning maturing in faith and its support in catechesis. The main method of solving the questions is a qualitative research using a questionnaire. The core of the thesis is the analysis of answers that are put into context of understanding maturity in faith and impulses for catechesis – catechesis being the instrument of the Church for promoting religious education aiming at maturity in faith.

Keywords

superstition, popular piety, maturity in faith

Počet znaků (včetně mezer): 89 365

Poděkování

Děkuji vedoucí své práce, ThLic. Ing. Marii Zimmermannové, Th.D., za koncepční a odborné rady, vedení a připomínky, dále pak všem respondentům za jejich ochotu sdílet své názory a myšlenky, díky kterým mohla vzniknout praktická část této práce, a v neposlední řadě své rodině a přátelům za jejich neúnavnou a laskavou podporu.

Obsah

Úvod.....	8
1. Lidová zbožnost versus pověry.....	10
1.1. Vývoj lidové zbožnosti v historii církve.....	10
1.2. Přístup k lidové zbožnosti v církevních dokumentech.....	12
1.2.1. Katechismus katolické církve.....	12
1.2.2. Víra a inkulturace.....	13
1.2.3. Direktář o lidové zbožnosti a liturgii.....	15
1.3. Pověry v dějinách církve a v jejích dokumentech.....	17
1.3.1. O pověrách v církevních dokumentech.....	19
1.4. Pověry v Bibli.....	20
1.4.1. Rozbor perikopy Mt 23,16–22.....	20
1.4.2. Podobná témata v Novém zákoně.....	21
1.4.3. Podobná témata ve Starém zákoně.....	22
2. Popis jednotlivých pověr a jejich výskyt.....	23
2.1. Druhy pověr dodnes používaných.....	23
2.2. Výskyt pověr.....	25
2.2.1. Výskyt v kultuře a umění.....	26
2.2.2. Výskyt v lidových tradicích.....	27
2.2.3. Výskyt v lidových modlitbách a písních.....	31
2.3. Pohanské zvyky v křesťanství a náboženský synkretismus.....	32
3. Křesťanská víra a její zralost.....	35
3.1. Zralost křesťanské víry.....	35
3.2. Výchova ke zralosti víry v katechezi vzhledem k pověrám.....	37
4. Dotazníky ke zralosti ve víře v souvislosti s pověrami a analýza rozhovorů.....	38
4.1. Metoda výzkumu.....	40
4.2. Odpovědi z dotazníků o zralosti ve víře.....	41
4.3. Shrnutí dotazníků a ověření kvantitativní hypotézy.....	49
4.4. Podněty ke katechezi podporující vyžívání ve víře.....	50
Závěr.....	52
Seznam použitých zkratk.....	53
Seznam literatury.....	55
Přílohy.....	59
Dotazník.....	59

Úvod

K této práci mě inspirovali lidé, se kterými se setkávám a kteří jsou nakloněni pověrám ve víře a myslí si, že jim mohou přinést v životě něco pozitivního. Začalo mě tedy zajímat, kde má tato domněnka své kořeny, z čeho vychází pohled zmíněných lidí a jakým způsobem se křesťanskému způsobu života podařilo zabydlet na našem kdysi pohanském území. Také bych ráda našla přesvědčivá a srozumitelná tvrzení, pomocí kterých bych mohla proti pověrám argumentovat. Pouhé konstatování o Boží všemohoucnosti a důvěře v něj, jak jsem zjistila, nestačí.

I když pocházím z věřící rodiny a z dětství si pamatuji časté návštěvy mší s prababičkou i mimo neděle, vzpomínám si, že právě ona různé pověry říkala. Snad proto, že pocházela z venkovského prostředí. Jakou váhu jim přikládala bohužel nevím, ale zdá se mi, že život z víry měl navrch. Říkávaly se často i pranostiky, které v rozporu s vírou nejsou. Na Velký pátek jsem slýchávala o otevírání pokladů. Na Vánoce se házelo střevícem, hrály se hrníčky a dávala se šupina pod talíř. Nikdy jsem však těmto činnostem nepřikládala nějaký hlubší význam a nedivila jsem se, proč mám málo peněz, i když jsem šupinu pod talířem měla. Dnes se často setkávám s tím, že mají lidé potřebu všechno „zaklepat“. Proč by mi to mělo zaručit úspěch? Nebo naopak, proč by mě mělo potkat neštěstí, když překročím kanál a třikrát si potom neposkočím?

Lidová zbožnost představuje vyjádření víry pomocí místních kulturních prvků a tradic. Má víru podporovat, připravovat ke slavení posvátných tajemství a nacházet svůj vrchol ve slavení liturgie. Od pověrečných úkonů je tedy potřeba ji očistovat.

Cílem práce je nalézt odpovědi na otázky, které si kladu, např.: K čemu lidé pověry potřebují? Vedou u nich k víře či spíše ke zbabělosti a bojácnosti? Jedná se o napodobování zbožnosti? Jaký okruh témat by byl vhodný pro pastorační a katechezi lidí, kteří pověrám přikládají nějakou důležitost?

První kapitola práce rozebírá pojmy lidová zbožnost a pověra z historického hlediska a z pohledu církevních dokumentů. Vymezuje teologická východiska a základy pro lidovou zbožnost a pro nepřijatelnost pověr. Soustředí se také na vyhledání pověrečných jednání v Bibli a rozbor perikopy Matoušova evangelia, která je v této souvislosti uvedena v Katechismu katolické církve.

Ve druhé kapitole práce popisuje jednotlivé pověry, jejich výskyt v kultuře a umění, lidových modlitbách a písních a především v lidových tradicích. Je zde také věnován prostor náboženskému synkretismu.

Třetí kapitola se zabývá zralostí křesťanské víry, jejími projevy a výchovou ke zralosti v katechezi vzhledem k pověrám.

Praktická část práce je obsažena ve čtvrté kapitole. Na základě teologických východisek popsaných v teoretické části práce byl sestaven dotazník s předem danými otázkami a byl proveden smíšený výzkum. Odpovědi respondentů jsou analyzovány a vyhodnoceny dle stanovené metody výzkumu. Z výsledků výzkumu jsou navrženy podněty ke katechezi podporující vyžívání ve víře v oblasti lidové zbožnosti a pověr.

1. Lidová zbožnost versus pověry

Snad každý člověk, nejen věřící, se s pojmy lidová zbožnost a pověra ve svém životě setkal a něco si pod nimi představuje. Pro potřeby této práce provedu v první kapitole základní vymezení pojmů a uvedu je v historických souvislostech, které mohou být nápomocny k pochopení současného pohledu.

1.1. Vývoj lidové zbožnosti v historii církve

V raných začátcích církve byly kultické projevy liturgie a lidové zbožnosti vzájemně prolnuté, orientovaly se dle Kristových slov a činů. Osobní zbožnost vycházela z židovské tradice – nový den i každou činnost začít chválou Bohu – a projevovala se dle Ježíšova a Pavlova příkladu neustálou modlitbou. Věřící opakovali určité výroky z evangelií a vytvářeli z nich další modlitby.

Od 2. století projevy lidové zbožnosti splývají v liturgii, objevují se ve vzpomínkách na mrtvé a při uctívání Panny Marie. Od 4. století dostává toto splývání formálnější obrysy ze strany církve a jsou přijímány i formy z pohanského světa, které pramení z náboženského smyslu člověka, vedou ducha a nejsou v rozporu s evangeliem.¹ Vlastní kulturní a lidové vzorce používají nejvýznamnější metropolitní církve, ovšem stanovené dle norem biskupů a synod. A zde někteří badatelé spatřují příčinu rozkvětu lidové zbožnosti, ač sv. Řehoř Veliký koncipoval liturgii tak, aby odpovídala lidovému cítění. Nově obráceným národům jejich kulturní tradice neupíral, ale naopak stávající liturgii jimi nechal obohacovat.

Od 7. století do poloviny 15. století dochází z různých důvodů k rozdělení rolí duchovních a laiků. Vedle latinsky slavené liturgie duchovními se vyvíjí lidové pobožnosti slavené lidovým jazykem celého společenství a i v dalších oblastech dochází k odklonům a dualismu. Stále se však liturgie a lidová zbožnost vzájemně ovlivňují a doplňují. Vliv na vztah mezi liturgií a lidovou zbožností a formy slavení měly i duchovní hnutí a spolky, které podporovaly lidovou aktivitu a zapojovaly prvky z lidové zbožnosti. V této době vznikají i žehnací obřady, které však odkazují na předkřesťanské pověry. Lid nedostatečně zná Písmo, ale zajímá se o apokryfní literaturu, která též ovlivňuje ikonografii, jež byla zapojena do slavení liturgie po několikerých diskusích v 8. až v 9. století. Ke konci středověku nastává krize a odchylky ohrožují křesťanský kult.²

---

¹ Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007 (DLZL), 23–24.

² Srov. DLZL 26–33.

Ve druhé polovině 15. století se i díky hnutí *devotio moderna*³ dále rozšiřuje propast mezi liturgií a lidovou zbožností. Do začátku 16. století se pak vzhledem k zeměpisným objevům odehrává fáze, kdy misionáři používají pobožnosti k předávání evangelia a víry a místní kultura se do lidové zbožnosti promítá. Zároveň se dbá o správnou znalost hodnoty liturgie. Za období protestantské krize se na tridentském koncilu měla probírat jak liturgie, tak lidová zbožnost, ale té se nedostalo tolik pozornosti. Reforma očistila liturgii, i od přehnaně lidových prvků, a vedla lid k zapojování do ní v její obnovené důstojnosti a kráse, na nějakou dobu takto zakonzervované. Již zmíněná propast tím dále narůstá.

V období baroka zažívá lidová zbožnost rozkvět, šíří se pobožnosti, u lidu velice oblíbené, a vznikají sdružení zasvěcená tajemstvím utrpení Páně, Panně Marii a svatým s cílem formace lidu, pokání a dobročinných skutků. Z tohoto období vzešly obrazy, jejichž kontemplací lid živil svou vírou. V misiích jsou pobožnosti sbírány do církevně schválených modlitebních knížek, aby provázely život lidu při každodenních příležitostech. Dochází i k tomu, že pobožnosti jsou liturgii nadřazovány a nastává odklon od slavení neděle, dne Páně, a od Písma. Za dob osvícenství se rozumem vedení vzdělání lidé odchylují od pobožností, na které se dívají jako na plné pověr a fanatismu. Obyčejný prostý lid se k nim naopak přiklání. Církev se ve svém pastoračním působení snaží, aby se obě formy doplňovaly. Velkým pozitivem lidové zbožnosti je její schopnost čelit následkům chybných proudů a názorů různých hnutí v církvi.

Z 18. století je pro naše téma důležité dílo *O umírněné křesťanské zbožnosti* od Ludovica Antonia Muratoriho⁴, ve kterém kritizoval pověry a magii v pobožnostech. Lidová zbožnost se v této době dále rozvíjí a rozšiřuje o stopy místních kultur, i když zároveň čelí nebezpečí synkretismu tam, kde nebyla dostatečná evangelizace.⁵

Další událost, která byla hybatelem obnovy liturgie i rozkvětu lidové zbožnosti, bylo období v 19. století po krizi Velké francouzské revoluce. Bohužel znovu dochází k nadřazování pobožností nad liturgii. Přibývají případy, kdy se úkonům lidové zbožnosti, které navazují na zázračná zjevení, dostává uznání církevní autoritou a jsou začleněny do liturgie.

---

³ Hnutí, které vzniklo v Nizozemsku v druhé polovině 14. století s cílem náboženské obnovy skrze rozjímání a modlitbu ve snaze o znovunalezení Boha ve vlastní duši.

⁴ Italský kněz a historik 18. století, který je známý svým objevem seznamu novozákonních knih ze 7. století (Muratoriho kánon).

⁵ Srov. DLZL 34–43.

Začátkem 20. století však papež Pius X. potvrdil prvenství liturgie, a to tím, že ji chtěl přiblížit lidu a učinit ji tak lidovou. Na jeho záměr navázalo liturgické hnutí, které chtělo u věřících podpořit porozumění a lásku k liturgii, někdy však až velice rázně. Proto se papež Pius XII. lidových pobožností zastal. Posledním milníkem ve vývoji vztahu těchto forem je konstituce II. vatikánského koncilu *Sacrosanctum Concilium*, která jej vymezuje (SC 7, 10, 13).⁶

1.2. Přístup k lidové zbožnosti v církevních dokumentech

Z církevních dokumentů jsem dle klíčového pojmu „lidová zbožnost“ vyhledala tři základní, ze kterých budu čerpat, a to *Katechismus katolické církve, Direktář o lidové zbožnosti a liturgii a Víra a inkulturace*.

Lidová zbožnost vychází z úcty k Bohu a vyjadřuje náboženské citění věřících. V této podkapitole uvádím teologická východiska pro tuto úctu, jak jsou popsána v církevních dokumentech a v Bibli. Je známo, že úcta k Bohu vychází z víry – jaká víra, taková pocta. Je proto důležité opírat se o správně formulované základy.

1.2.1. Katechismus katolické církve

Úctě k Bohu se katechismus katolické církve věnuje v druhém oddíle třetí části v rámci pojednání o prvním přikázání desatera. Lidová zbožnost je zařazena jako jiná liturgická slavnost v kapitole o svátostech k službě společenství v druhém oddíle druhé části o slavení křesťanského tajemství. Velice výstižně přepisuje část textu z dokumentu z Puebly z roku 1979:

Lidová zbožnost je v podstatě souhrn hodnot, který odpovídá s křesťanskou moudrostí na velké existenční otázky. „Zdravé citění“ katolického lidu má schopnost synteticky vyjádřit lidskou existenci. Tím se vysvětluje, že spojuje tvořivým způsobem věci božské a lidské, Krista a Marii, ducha a tělo, společenství a instituci, osobu a komunitu, víru a vlast, rozum a cit. Tato moudrost je výrazem křesťanského humanismu, který radikálně dosvědčuje důstojnost každého člověka jako Božího dítěte, vytváří základní bratrství, učí, jak se chovat k přírodě a jak chápat práci; poskytuje konečně důvody k životu v radosti a vyrovnanosti i uprostřed existenčních protivenství. Tato moudrost je také pro lid měřítkem rozlišování a evangelijního citění, kterým samovolně chápe, kdy evangelium zaujímá v církvi první místo a kdy je zbaveno svého obsahu a zadušeno jinými zájmy.⁷

---

⁶ Srov. DLZL 44–46.

⁷ KOLÁČEK, Josef, Zdeněk POSPÍŠIL, Bohumil KOLÁŘ a Markéta KOLÁČEK, Josef, Zdeněk POSPÍŠIL, Bohumil KOLÁŘ a Markéta KORONTHÁLYOVÁ. KATOLICKÁ CÍRKEV. *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001 (KKC), 1676.

Katechismus se dále odvolává na body 37–40 dokumentu druhého vatikánského koncilu o posvátné liturgii *Sacrosantum concilium* o potřebě slavení liturgie v duchu a kultuře daných národů.⁸ Zároveň zmiňuje, že je třeba dbát na zachování věrnosti apoštolské tradici⁹, hierarchii, společné víře a svátostným znamením od Krista přijatých. Starobylých zvyků, které by byly s katolickou vírou neslučitelné, je třeba zanechat.¹⁰

Katechismus vyjmenovává příklady projevů lidové zbožnosti, *např. uctívání ostatků, návštěvy svatyň, pouti, procesí, křížová cesta, náboženské tance, růženec, medailky*¹¹ a hned uvádí potřebu katecheze a pastorační obezřetnosti, aby lidová zbožnost nenahradila liturgický život církve, ale aby z něj vycházela, a aby případně usměřňovala náboženské cítění.¹²

1.2.2. Víra a inkulturace

Dokument Mezinárodní teologické komise *Víra a inkulturace* z roku 1988 se věnuje poměru mezi přirozeností, kulturou a milostí a popisuje inkulturaci víry v rámci dějin spásy až do současnosti. Lidovou zbožnost, která se vyskytuje v křesťanských zemích, definuje jako „*propojení víry a křesťanské zbožnosti s hlubokou kulturou na jedné straně a s formami předchozího náboženství příslušných národů na straně druhé.*“¹³ Míni tím projevy náboženského cítění skrze prosté výrazové prostředky, *např. slavení, poutě, tanec a zpěv* a nazývá ji „*vitální syntézou*“. Její kvalita závisí na kvalitě evangelizace a kompatibilitě předchozích zvyků s křesťanskou vírou.¹⁴ Ač lidové zbožnosti nebyla vždy přána důvěra a bylo jí předpovídáno vymizení, síla a hloubka jejích kořenů ji však nenechaly odumřít. Aby byla očištěna od deformací, až pověr, či od vyprázdněného prožívání, nabízí se potřeba katecheze. Tež liturgie může přispět stmelení čisté víry s tradicí národů.¹⁵

Inkulturace je starší než křesťanství samo, již starozákonní Izrael přebíral instituce z okolních civilizací a proměňoval je včleněním do své praxe vírou v Boha. Ježíš Kristus pak sjednotí všechny kultury v jediné své tělo, neboť Boží plán spásy se týká celého

---

⁸ Srov. KKC 1204.

⁹ Srov. KKC 1209.

¹⁰ Srov. KKC 1206.

¹¹ KKC, 1674.

¹² Srov. KKC 1674–1676.

¹³ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Víra a inkulturace*. 1988. In POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969-2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*. Olomouc: Vydavatelství Univerzita Palackého v Olomouci, 2017 (VI), 1397.

¹⁴ Srov. VI 1397.

¹⁵ Srov. VI 1400–1402.

stvoření, nejen Izraele. Skrze Krista je nám předáváno požehnání, které přijal jako vyvolený národ. Některé aspekty kultury Izraele jsou přechodné, jako např. rituální a soudní předpisy a jiné trvalé s univerzální platností.¹⁶

„*Ježíš je svrchovaným světlem a pravou moudrostí pro všechny národy a pro všechny kultury.*“¹⁷ Jeho učení očišťuje představy o Bohu, které vzešly z kultur a náboženské praxe jeho současníků.¹⁸ On je tedy tím měřítkem pro inkulturaci. On sám se vtělil do konkrétních kulturních a společenských podmínek a účastnil se tehdejších obyčejů a institucí vyvoleného národa a v návaznosti na duchovní prorocké podání i on vyzýval k obrácení. Takto spjat s náboženskou tradicí Izraele jí určuje jedinečné postavení s trvalým významem.¹⁹ Boží Syn se svým vtělením spojil s každým z nás, jeho transcendence nás zasahuje v různých kulturách. V jeho těle se kultury vzájemně doplňují podle toho, jak jsou oduševňovány a obnovovány milostí a vírou.²⁰

Duch svatý pak dále pokračuje v hlásání Božích skutků lidem všech kultur. Jím utvářena církev, společenství víry a lásky, spojuje pluralitu kulturních odlišností tím, že jim určuje různé služby pro společenství. Není nutné opustit svou kulturu a převzít kulturu Izraele, neboť všechny národy jsou povolány k účasti na Božím království. Prvek, který Kristus z kultur nepřijímá, je modloslužba. Ta člověka odlučuje od Boží slávy. Aspekty Božího bytí a tajemství si nelze přizpůsobovat vlastní kultuře, neboť víra stojí na moci Boží a nikoliv na moudrosti lidské.²¹ Inkulturace víry je také výrazem apoštolské tradice. Církev svědčí Kristu, když se mu její kultura připodobňuje. V kultuře je člověk a svět povolán k tomu, aby se shledali v Boží slávě. Vlivem hříchu však potřebuje očištění.²²

„*Vstupem křesťanství do určité kultury dochází k jejímu otevření se transcendenci – radikální eschatologické budoucnosti.*“²³ Evangelium transcenduje všechny kultury, v nichž se víra rozvíjí. Nelze tedy přisuzovat kultuře absolutní význam, ač v ní oceňujeme to pravdivé a posvátné.²⁴

---

¹⁶ Srov. VI 1367–1372.

¹⁷ VI 1373.

¹⁸ Srov. VI 1374.

¹⁹ Srov. VI 1377–1380.

²⁰ Srov. VI 1383–1386.

²¹ Srov. VI 1388–1392.

²² Srov. VI 1394–1395.

²³ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Trvale aktuální téma vztahu mezi vírou a kulturou a dokument MTK „Věra a inkulturace“*. In POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969-2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2017, str. 347.

²⁴ Srov. VI 1409.

1.2.3. Direktář o lidové zbožnosti a liturgii

Direktář o lidové zbožnosti a liturgii z roku 2001 se zabývá vztahy a vývojem liturgie a lidové zbožnosti a uvádí směrnici pro jejich sladění. Vyjmenovává formy lidové zbožnosti dle období liturgického roku a zásady pro uctívání Panny Marie, svatých a blahoslavených, modlitby za zemřelé a konání poutí.

Je uveden poselstvím papeže sv. Jana Pavla II. z plenárního zasedání Kongregace pro bohoslužbu a svátosti z 21. září 2001, které bylo přípravou k vydání tohoto direktáře, a obsahuje zajímavé myšlenky, které pak direktář dále rozvádí. Liturgie, vrchol a střed života církve, a život k sobě neoddělitelně patří. Její slavení je úkonem ctnosti zbožnosti v postoji úcty a úžasu. Lidová zbožnost pak představuje vyjádření víry, které využívá kulturních prvků určitého prostředí a má víru podporovat, připravovat ke slavení posvátných tajemství a nacházet svůj vrchol ve slavení liturgie. Pokud jsou některé projevy lidové zbožnosti poznamenány prvky neslučitelnými s katolickým učením, mají se trpělivě očišťovat působením na zodpovědné osoby a katechezí.²⁵ Zároveň je potřeba nezůstávat jen u kultovních projevů, neboť ty víru nevytváří.²⁶

Již v apoštolském listu *Vicesimus quintus annus* z roku 1988 sv. Jan Pavel II. uvádí, že je lidová zbožnost bohatá na hodnoty a vyjadřuje náboženský postoj před Bohem. Musí však být evangelizována, aby byla taková víra zralejší.²⁷ Sv. Jan Pavel II. považoval lidovou zbožnost za „opravdový poklad Božího lidu“.²⁸

Kongregace pro bohoslužbu a svátosti pokládá za nutné neopomíjet ostatní formy zbožnosti křesťanů a jejich plodný přínos pro život v církvi.²⁹ Direktář ale nemá sloužit k zavádění projevů lidové zbožnosti tam, kde se nevyskytují.³⁰ V minulosti to byly projevy lidové zbožnosti, které život víry udržovaly, i když patří do oblasti fakultativní a liturgický rok má mít vždy přednost.³¹

Direktář také nabízí pohled a orientační body učitelského úřadu církve. Z jeho pohledu je „*lidová zbožnost živou skutečností církve a v církvi: její zdroj je ve stálé a činné přítomnosti Božího Ducha v církevním společenství a v jeho uspořádání; jejím vztažným bodem je tajemství Krista Spasitele; jejím cílem oslavení Boha a spása člověka; její*

---

²⁵ Srov. DLZL, str. 9–11.

²⁶ Srov. EN 48.

²⁷ Srov. DLZL, str. 15.

²⁸ Srov. DLZL 9.

²⁹ Srov. DLZL 1.

³⁰ Srov. DLZL 4.

³¹ Srov. DLZL 11.

*historickou příležitostí je „šťastné setkání mezi hlásáním evangelia a kulturou.“*³² Podle lidové zbožnosti je patrné, jak se víra inkulturovala a jak je dále předávána.³³

Lidová zbožnost má být místem pro rozhovor člověka s Bohem skrze Krista v Duchu svatém a má se zaměřovat na všechny osoby Trojice. Tuto trojičnost je dobré rozvíjet v modlitbě a dále zpřítomňovat více úlohu Ducha svatého, vyzdvihovat význam velikonočního tajemství, Kristova zmrtvýchvstání, objasňovat tím Boží plán spásy a přivádět lid k účasti na eucharistii.³⁴

Lidová zbožnost podléhá zákonům křesťanského kultu a pastorační autoritě církve, jež dokáže rozlišovat a stavět ji do vztahu se Slovem, tradicí a liturgií. Poskytne tak podporu tomu, aby se v místní církvi neuzavřela univerzálním perspektivám, zasadila uctívání svatých a proseb za zemřelé do vztahu mezi církví putující a nebeskou a pochopila vztah mezi službou, projevovanou v liturgii, a charismatem, projevovaným v lidové zbožnosti.³⁵

Na základě kněžské funkce každého křesťana pomáhá lidová zbožnost v modlitbě a chvále Boha, ve vydávání svědectví Kristu a k tomu, abychom měli v Duchu svatém naději na věčný život.³⁶ Zdrojem inspirace a měřítkem citovosti a správných projevů religiozity je Slovo Boží. Je proto vhodné, aby formy lidové zbožnosti Slovo Boží obsahovaly a řídily se liturgickým modelem. Bude tím zaručena ochrana žebříčku hodnot v čele s odhodláním naslouchat Bohu, naučí odhalovat vztahovost Starého a Nového zákona, poskytne zkušeností prověřená řešení ke zpřítomnění biblického poselství a měřítko k hodnocení pravosti modlitby.³⁷

Hodnoty lidové zbožnosti: má vrozený smysl pro posvátno a transcendentno, vyjadřuje touhu po Bohu, živí trpělivost a schopnost trpět, podporuje důvěřivé vydání se do Božích rukou a odpoutání se od hmotných věcí, živí touhu napravit příkoří učiněná Pánu a činit pokání, rozněcuje solidaritu, obrací pozornost k tajemství narození Božího Syna, jeho utrpení a smrti, uvažuje o tajemství nebeského společenství a spásy duší. Ideální je, když křesťanské poselství splyne s národní kulturou v otázkách lidského života a údělu a takto se předává dalším generacím.³⁸

---

³² sv. Jan Pavel II. *Homilie pronesená na poutním místě Panny Marie „de Zapopan“ 1979.* In DLZL 61.

³³ Srov. EG 122.

³⁴ Srov. DLZL 79–80.

³⁵ Srov. DLZL 84.

³⁶ Srov. DLZL 86.

³⁷ Srov. DLZL 87–89.

³⁸ Srov. DLZL 61–63.

Projevy kultu mohou zahrnovat uctívání Nejsvětější Trojice, Krista a jeho tajemství, blahoslavené Panny Marie, andělů a svatých a přímluvy za duše zemřelých, konání procesí, poutí a pobožností, skutky lásky a milosrdenství, pokání, vícedenní pobožnosti, novény, a to vše v rámci farního a diecézního života³⁹ ve shodě s učením církve, s jejími zákony a normami a s liturgií.⁴⁰ Dle proslovu sv. Jana Pavla II. u příležitosti zahájení IV. generální konference latinsko-amerického episkopátu v Santo Domingo v roce 1992 může být katolická lidová religiozita a její projevy: „*protijedem na sektářství a zárukou věrnosti poselství spásy*.“⁴¹ Neboť zároveň jejím rizikem je „*napomáhání rozmachu sekt a svádění k pověře, magii, k fatalismu nebo k životu pod vládou úzkosti*“.⁴²

Nebezpečí ohrožující lidovou zbožnost: absence spasitelného významu Kristova zmrtvýchvstání a vědomí příslušnosti k církvi či působení Ducha svatého, nepoměrné uctívání svatých, sporadické naslouchání Písmu, neúčast na svátostech, oddělování kultu od závazků křesťanského života a utilitaristické pojetí forem zbožnosti.⁴³ Magisterium proto doporučuje lidovou zbožnost postupně očišťovat slovem evangelia⁴⁴ a mimo jiné zdůrazňovat proniknutí liturgickou inspirací a biblickým duchem.⁴⁵ Bez Ducha svatého neexistuje autentický liturgický kult ani lidová zbožnost.⁴⁶

1.3. Pověry v dějinách církve a v jejích dokumentech

Podle Cicera, významného římského filosofa z prvního století před naším letopočtem, slovo pověra znamenalo oslavu, rituály a oběti. Vychází z latinského slovesa *super-stare* a v přeneseném významu znamená být svědkem, přežít.⁴⁷ Ottův slovník naučný doplňuje význam přežilý, setrvávání ve starých názorech.⁴⁸

Sv. Tomáš Akvinský považuje pověru za neřest, kterou se vzdává božská pocta tomu, komu nemá nebo způsobem, jakým se nemá.⁴⁹ Vzdávání božské pocty kterémukoliv tvorů je pověrečné,⁵⁰ a proto modlářství je nejtěžší ze všech hříchů, protože zmenšuje

---

³⁹ Srov. DLZL 69.

⁴⁰ Srov. DLZL 71.

⁴¹ DLZL 64.

⁴² Sv. Jan Pavel II., *Proslov ve městě Popayan 1986*. In DLZL 65.

⁴³ Srov. DLZL 65.

⁴⁴ Srov. DLZL 66.

⁴⁵ Srov. DLZL 75.

⁴⁶ Srov. DLZL 78.

⁴⁷ Srov. CLAVER, Irene. *Velká kniha povier*. Bratislava: Príroda, s.r.o., 2012, str. 6.

⁴⁸ Srov. OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný. Dvacátý díl*. Praha: J. Otto, 1903.

⁴⁹ Srov. STh II-II ot. 92 čl. 1 odp.

⁵⁰ Srov. STh II-II ot. 94 čl. 1 odp.

prvenství Boha⁵¹ a je velkým rouháním.⁵² Ve své *Sumě* se sv. Tomáš často odkazuje na sv. Augustina. Ten se proti pověrám vymezuje ve svém díle *O Boží obci*.

Co je účelem pověry? Pokud je to přinést štěstí a úspěch – proč o to neprosit Boha? Nebo pokud lidé věří v pověry ve smyslu pouhého vyprázdněného rituálu a činí tak bezmyšlenkovitě, proč své zvyky neupraví? Jsou více pověřiví lidé bez vyznání nebo se pověřivost nevyhýbá ani věřícím?

O tom, že se pověry týkají i křesťanů, svědčí úsměvný vtíp: „*Víte, proč věřící lidé nevěří na pověry? Protože to přináší smůlu.*“ Obdobný vtíp se traduje i o pověřivých lidech samotných: „*Pověřivý člověk přináší smůlu.*“

Pověra bývá obecně věřícími lidmi představována jako scestná víra a poštilost, která svoji sílu čerpá ze strachu či nevědomosti nebo jako víra v přírodní síly z pohanských časů. Opakem pak je křesťanská víra, která osvobozuje od svazující potřeby jakéhokoliv „zajišťovacího“ rituálu. O tom, že je pověra scestná víra svědčí i výklad k heslu v etymologickém slovníku. Víra je zde pak vyložena jako pravda.⁵³

Při poslouchání postních zamyšlení otce Vojtěcha Kodeta na TV Noe mě zaujala jeho myšlenka o zneužití požehnané věci. Pokud se spoléháme pouze na její hmotné vlastnění a jen to nám stačí, je to pro nás pokušení.⁵⁴ Ihned mě napadla souvislost s pověrami.

Po bohoslužbě v kostele sv. Matouše v Křešicích u Litoměřic mi místní farář Jaroslav Stříž dal pár tiskovin a mimo jiné i brožurku s názvem *Otec mluví ke svým dětem*. Jedná se o zapsané zjevení Boha Otce prostřednictvím sestry Eugenie Elisabety Ravasiové,⁵⁵ které jsem předtím neznala. I zde se dočteme o lidech věřících pověrám. Sám Bůh Otec popisuje duše, které žijí v nesprávných představách o Něm, jako opuštěné v jejich pověrách,⁵⁶ uvězněné v tyranském otroctví pověr a ďábových zákonů⁵⁷ a jako oběti.⁵⁸ Z toho můžeme usuzovat, že pověra též znamená mít mylné úsudky o vlastnostech Božích a vede cestami, které vedou k životu bez užitku a bez Pravdy.

Jde o mylné pochopení úcty k Bohu, které používá ďábel, aby duše odklonil od světla pravdy, církve a Boha.⁵⁹ Jen v životě s Bohem a podle jeho zákona lze nalézt skutečnou

⁵¹ Srov. STh II-II ot. 94 čl. 3 odp.

⁵² Srov. STh II-II ot. 94 čl. 3 k 2.

⁵³ Srov. MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.

⁵⁴ Srov. televizní pořad P. Vojtěch Kodet - Postní obnova: *Pokoušení Páně (Mt 4, 1–14)* [6.3.2022] na TV Noe.

⁵⁵ RAVASIOVÁ, Elisabeta Eugenie. *Otec mluví ke svým dětem*. 7. vydání. Křešice, 2020.

⁵⁶ Srov. tamtéž, str. 43.

⁵⁷ Srov. tamtéž, str. 45.

⁵⁸ Srov. tamtéž, str. 55.

⁵⁹ Srov. tamtéž, str 49.

svobodu, radost, štěstí, klid a mír.⁶⁰ Tedy ani víra v pověry nemůže dát člověku toto všechno.

1.3.1. O pověrách v církevních dokumentech

Katechismus katolické církve definuje pověru jako „*úchylku úcty, kterou vzdáváme pravému Bohu. Projevuje se modloslužbou a různými formami věštění nebo magie.*“⁶¹ Toto vyjádření Katechismu dle mého nejlépe vyjadřuje a shrnuje podstatu pověry.

Tato úchylka náboženského cítění může ovlivňovat i kult, kterým uctíváme Boha, když se nějakým vnějším úkonům přikládá důležitost až kouzelná. Bez vnitřního postoje, který tyto úkony vyžadují, se však jedná o upadání do pověry. Zákaz pověry a odsuzování modloslužby vyplývá z prvního přikázání desatera. Modloslužba je zbožšťováním toho, co není Bůh, a popírá, že jen Bůh je jediným Pánem.⁶² Modloslužba může též vést ke chtivosti a smilstvu⁶³ a zbožštění těla.⁶⁴ Když se člověk klaní jen Pánu, pak jen tehdy může být vnitřně jednotný.⁶⁵

Dalším projevem jsou praktiky věštění, magie a čarodějnictví. Křesťan má svou budoucnost nechat s důvěrou Pánu Bohu, jen on má vládu nad časem a lidmi. K této úchylice úcty lze zařadit i nošení talismanů.⁶⁶

Pokud se lidová zbožnost dostane mimo mantinely křesťanské víry, může do sebe absorbovat i prvky kosmické a přírodní religiozity či prvky kultu předkřesťanských vyznání a měnit význam spásy z Božího daru na něco, co si člověk může zařídit sám. Případně může důrazem na druhotné prostředníky umenšit význam jediného prostředníka Ježíše Krista.⁶⁷ Náboženské úchytky a pověry představují určitou mez. V lepším případě netvoří víru, v horším případě ale mohou vést při evangelizaci k tvoření sekt,⁶⁸ jak je již uvedeno výše na str. 15.

K pověrečným praktikám či uvádění v omyl mohou vést i obrazy⁶⁹ nebo např. nevhodné užívání palmových ratolestí z květné neděle k zahánění zlých duchů.⁷⁰

---

⁶⁰ Srov. tamtéž, str 51.

⁶¹ KKC 2138.

⁶² Srov. KKC 2110 – 2113.

⁶³ Srov. KKC 2534.

⁶⁴ Srov. KKC 2289.

⁶⁵ Srov. KKC 2114.

⁶⁶ Srov. KKC 2115 – 2117.

⁶⁷ Srov. DLZL 57.

⁶⁸ Srov. EN 48.

⁶⁹ Srov. DLZL 244.

⁷⁰ Srov. DLZL 139

Dále se ukazuje, že jsou to především peníze, které jsou pro lidstvo stále atraktivní modlou, a které svou nadvládou ovlivňují lidské konání a vztahy, jak uvádí dokument *Evangelii gaudium*.⁷¹

1.4. Pověry v Bibli

Katechismus katolické církve se pověrami zabývá v druhém oddílu třetí části v rámci pojednání o prvním přikázání desatera a odvolává se na perikopu Matoušova evangelia Mt 23,16–22.⁷² Proto ji zde pomocí dostupných komentářů stručně rozeberu a pomocí konkordance⁷³ a vyhledávačů dohledám obdobná témata ve Starém i Novém zákoně.

1.4.1. Rozbor perikopy Mt 23,16–22

Tato část textu je uvedena jako třetí v pořadí ze sedmi „běda“. Týká se přísahy a je jí věnováno více prostoru než ostatním výroků „běda“. Slova jsou určena zákoníkům a farizeům.

Celá 23. kapitola Matoušova evangelia vypočítává příklady chybných náboženských postojů⁷⁴ a je zaměřena především proti pokrytectví představených, kteří upřednostňují vnější dodržování zákona před vnitřním životem⁷⁵. Obdobně pověry vyprazdňují úkon od vnitřního úmyslu. Druhá část „běd“ může být vykládána proti přílišné horlivosti konvertitů.⁷⁶

Z ostatních synoptiků zvolání „běda“ užívá Lukáš (Lk 11,42–51), ale přísahu nezmiňuje. Marek kritizuje farizeje v sedmé kapitole, ale nepoužívá zvolání „běda“ a neuvádí všechna témata.

Ve Starém zákoně nalezneme „běda“ u proroků, např. Iz 5,8–23.⁷⁷ Mají uchránit lidi před následováním nesprávných činů a chování, které popisují. Ježíš, jak ho líčí Matouš, hovoří obdobně jako starozákonní proroci a může být vodítkem pro představené.⁷⁸

---

⁷¹ Srov. EG 55.

⁷² Srov. KKC 2111.

⁷³ BIČ, Miloš, Josef Bohumil SOUČEK a František Mrázek DOBIÁŠ. *Biblická konkordance. Díl 2, L-P*. Praha: Kalich, 1963.

⁷⁴ Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, str. 232.

⁷⁵ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, str. 354.

⁷⁶ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*, str. 353.

⁷⁷ Srov. MRÁZEK, Jirí. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2015, str. 385.

⁷⁸ Srov. HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*, str. 355.

Ježíš považuje přísahu za problematickou, protože hraničí s braním Božího jména nadarmo a ve všech případech je zapleten Bůh. My však Bohem nedisponujeme.⁷⁹ (...) *jakákoliv skutečná přísaha vyžaduje úmysl odvolat se k Bohu.*⁸⁰ Pokud se přísaha týká splnění nějakého skutku, jde skoro o zaklínání a snahu ovládat budoucnost.⁸¹ Budoucnost však zná jen Bůh.

1.4.2. Podobná témata v Novém zákoně

V Novém zákoně se vyskytují odkazy, které varují před modlářstvím a konáním s tím spojeným (Mt 6,24; 1 Jan 5,21; 1 Kor 8,1; 10,14.19–20; 2 Kor 6,14–16; 1 Petr 4,3; Ef 5,5; Gal 5,19–21; Kol 3,5; Řím 1,21–25; Řím 2,22b; Zj 13 – 14; Zj 9,20–21), před magií (Sk 8,9–13) nebo před vírou v přírodní síly a pohanské bohy a dodržováním pohanských zvyklostí (Gal 4,3.8–10; Kol 2,8.16–23; Mt 15,8–9).

Z vyhledaných odkazů vyplývá, že křesťan být pověřivý nemá: *„Nedejte se zapřáhnout do cizího jha spolu s nevěřícími! Co má společného spravedlnost s nepravostí? A jaké spolužití světla s temnotou? Jaký souzvuk Krista s Beliášem? Jaký podíl věřícího s nevěřícím? Jaké spojení chrámu Božího s modlami? My jsme přece chrám Boha živého. Jak řekl Bůh: Budu přebývat a procházet se mezi nimi, budu jejich Bohem a oni budou mým lidem.“*⁸² *„Já jsem Alfa i Omega, první i poslední, počátek i konec.“*⁸³

Ve Zjevení Janově je uvedeno, že kromě nečistých, smilníků a vrahů zůstanou před branami města i modláři a zaklínači (srov. Zj 22,15). Všichni jsou zde označeni jako ti, kteří si libují ve lži. Domnívám se tedy, že toto lze vztáhnout i na pověry. I za nimi se skrývá otec lži. Oproti tomu stojí Ježíšův výrok: *„Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými.“*⁸⁴ V důvěře v Krista a v naději na věčný život se na něj můžeme v modlitbě obracet a jeho o cokoliv prosit. Víme, že vše co máme, máme od něho. Můžeme se tedy za toho, kdo se utíká k pověrám, modlit a *„Bůh mu daruje život“*. Díky Kristu máme schopnost rozlišovat, kdo je pravý Bůh.⁸⁵ Vedeni Duchem svatým se máme vymaňovat ze své vůle: *„Nepřijali jste přece Ducha otroctví, abyste opět propadli strachu, nýbrž přijali jste Ducha synovství, v němž voláme: Abba, Otče!“*⁸⁶

⁷⁹ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*, str. 387.

⁸⁰ HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*, str. 353.

⁸¹ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*, str. 77.

⁸² 2 Kor 6,14–16.

⁸³ Zj 22,13.

⁸⁴ Jan 8,32.

⁸⁵ Srov. 1 Jan 5,13–21.

⁸⁶ Řím 8,15.

K tomuto tématu mě zaujala i perikopa Mt 5,33–37 proti křivé přísaze a závěrečné doporučení, které chápu i jako vyhranění se vůči pověrám: „*Vaše slovo bud' ,ano, ano – ne, ne' ; co je nad to, je ze zlého.*“ Nemáme dělat „kličky“, které by mohly vést k pověře.

1.4.3. Podobná témata ve Starém zákoně

Již na prvních stranách Pentateuchu v příběhu o pádu člověka nacházíme zdůvodnění, proč se později člověk tak rád uchyluje k pověrám. Ve své pýše chce být větší než Bůh a chce na něm být nezávislý (Gn 3,5). Základním předpokladem, k tomu, aby člověk nepropadl pověrám je dodržování prvních přikázání desatera (Dt 5,7–9), Bůh je jediný hodný úcty (Lv 19,4.26.31) a podporuje svůj lid v boji proti nepřítelům (Dt 20,3–6). Když mu však lid nedůvěřuje a klaní se zlatému teleti, trestá ho (Ex 32). Během egyptského otroctví se Izraelité setkávali s pohanským kultem a čaroději a byli svědky jejich činů (Ex 7,11; Ex 8,3), Bůh však toto jednání zakazuje (Dt 18,10–11; Lv 20,6).

V souvislosti s doptáváním se duchů zemřelých v knize Levitikus (Lv 19,31) mě zaujalo, jak promýšlí Jan Heller, že o tyto praktiky nemají starozákonní postavy většinou zájem a jen pohané, kteří neznají Boha, mají úzkost o život a chtějí si ho jakkoliv zajistit. Ze svědectví Bible tedy vyplývá, že není potřeba si život zajišťovat magií, protože život je v Bohu a v Kristu, Bible je svým zaměřením protimagická.⁸⁷

Tématu model se obsáhle věnuje kniha Moudrosti (Mdr 13 – 15). Také proroci bojují proti pohanskému kultu a marnosti model a zdůrazňují monoteismus, Jahve nemá pro jiné bohy místo, on je Pán nad lidmi i událostmi (Am 2,4; Bar 6; Dan 3; Dan 14,1–30; Iz 2,6; Iz 29,13; Iz 40,19–20; Iz 41,6–7;21–24; Iz 44,6–20; Iz 46,1–9; Jer 2,5–13;27–28; Jer 5,7; Jer 10,1–16; Jer 16,20; Jer 29,8; Oz 2,7–15)⁸⁸. Žaltář vybízí k důvěře v Hospodina a odsuzuje ty, kdo tak nečiní (Ž 31,7; Ž 95,3–5; Ž 115,1–8). Ve Druhé knize Makabejské se popisuje, jak Juda konal oběti za padlé vojíny, kteří u sebe měli modlářské předměty (2 Mak 12,40).

Z množství nalezených odkazů je patrné, že se lidé téměř odjakživa pověrami a podobnými praktikami nechávají svádět a ovlivňovat. Bible je tedy nanejvýš vhodným zdrojem k načerpání sil k tomu, aby se člověk proti pověrám vymezil a žil svůj život v důvěře v Nejvyššího.

---

⁸⁷ Srov. HELLER, Jan. *Člověk pastýř stvoření* (22.10.2002) [19.3.2022]. <<http://pozp.evangel.cz/knihovna/clovek-pastyr-stvoreni.html>>.

⁸⁸ Srov. Úvod k prorokům. In *Jeruzalémská Bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Praha: Krystal OP, 2009, str. 1284.

2. Popis jednotlivých pověr a jejich výskyt

2.1. Druhy pověr dodnes používaných

Nejznámější pověry, s jakými jsem se setkala, se dají dělit na ty, které mají přivolat štěstí nebo ochranu, značí neštěstí a smůlu, vysvětlují nějaké jevy nebo věští budoucnost.

Příklady k přivolání štěstí či ochrany:

- najít čtyřlístek – očekávat štěstí v podnikání,
- něco si přát, když padá hvězda,
- držet minutu knoflík, když člověk potká kominíka,
- nevěsta musí mít na svatbě něco nového, modrého a půjčeného,
- střepy,
- talismany: podkova, figurky kominíka či prasátka, roh hojnosti, čtyřlístek,
- číslo 3 a 7,
- vykročení pravou nohou,
- zaklepat něco na dřevo nebo na něco nehořlavého (oheň vše spálí, ale nehořlavé přetrvá, účinek nezmizí),
- políbit se na Štědrý den pod jmelím,
- na Nový rok se musí jíst čočka, aby měl dotyčný dost peněz.

Příklady, které značí neštěstí a smůlu:

- sirka se nesmí dát zdarma, vždy za nějakou minci, aby se nespálilo přátelství (to stejné platí i o špendlíku a jehle),
- ženich nesmí vidět nevěstu v šatech před svatebním obřadem,
- mít svatbu v květnu,
- rozbité zrcadlo – 7 let neštěstí,
- číslo 13 a především pátek 13.,
- černá kočka nebo zajíc přes cestu,
- šlápnutí na kanál,
- podmetení svobodné dívky – nevdá se,
- projít pod žebříkem,
- nezašívát oděv na člověku,
- na Štědrý den se nesmí zametat, aby se nevyneslo štěstí, a nesmí se jíst drůbež, aby štěstí neuletělo nebo ryba, aby štěstí neuplavalo,

- zahoukání sovy znamená smrt v rodině,
- zabít pavouka.

Příklady pověr vysvětlující jevy:

- kdo pěstuje hortenzie, má nešťastné vztahy,
- kolikrát zakuká kukačka, tolik let bude dotyčný žít,
- škytavka – někdo na dotyčného myslí,
- pískání v uchu – někdo o dotyčném mluví v dobrém.

Příklady věštění budoucnosti:

- vykládání karet,
- horoskopy a astrologie,
- čtení z ruky.

O konkrétních pověrách vychází i v současnosti nová literatura. Většinou bývají pověry uváděny dohromady s tradicemi, obyčeji a rituály.⁸⁹ Zajímavou publikací je kniha Vlastimila Vondrušky *Církevní rok a lidové obyčeje*,⁹⁰ která téma pojednává ponejvíce z křesťanského hlediska a popisuje, jak církev ovlivňovala lidové zvyky a lidovou víru.

Již v dobách starověku lidé znali „*filozofickou i teologickou kritiku pověry jakožto laciného východiska z životních problémů*“.⁹¹ Tímto tématem se zabývali tehdejší filozofové, např. Homér (8. století př. n. l.), Xenofanes (6. století př. n. l.), Platon (5. – 4. století př. n. l.) či Epikures (4. – 3. století př. n. l.).

Přestože v průběhu dějin, a zvláště od raného novověku, došlo k velkému pokroku ve vědách a poznání a k rozvoji moderní racionality,⁹² někteří lidé stále důvěřují pověrám.

Pěkně vystihuje podstatu přetrvávání pověr do současnosti na venkově Jiřina Langhammerová: „*Nejen z nostalgie, ale pro nepsanou víru v magickou sílu světa, v ochranu sebe i celého prostředí, pro zdar zemědělství a přízeň přírodních sil.*

⁸⁹ Např. TRNKOVÁ, Klára. *Magické praktiky, rituály a pověry našich babiček*. Praha: Studio Trnka, s.r.o., 2017. GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověry a obyčeje v Čechách a na Moravě*. Praha: PLOT, 2010.

⁹⁰ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb Kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. České Budějovice: DOŇA, s.r.o., 2005. CLAVER, Irene. *Velká kniha povier*. Bratislava: Příroda, s.r.o., 2012.

⁹¹ POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016, str. 63.

⁹² BENEŠ, Zdeněk. *Lesk a bída moderní racionality*. In ONDO GREČENKOVÁ, Martina – MIKULEC, Jiří. *Církev a zrod moderní racionality*. Praha: historický ústav, 2008, str. 7–27.

*Křesťanství zde jde stranou.*⁹³ Obdobně líčí nesnadnost přeučit pohanské zvyklosti, které jsou v lidech hluboko zakořeněny a napojeny na prožívání milníků života, křesťanským učením slavný český etnograf Čeněk Zíbrt. Ve středověku, za doby přechodu evropských národů od pohanství ke křesťanství, nebyli lidé na takové kulturní výši, aby rychle a zcela vstřebali křesťanskou nauku, ač církve některé lidové tradice vhodně do svého učení zahrnula. Na sněmech a synodách církví vydávala tzv. poenitentiální⁹⁴ řády, které obsahovaly seznam přestupků proti víře a mravu, tedy i pohanské zvyklosti a pověry. Podle nich pak kněží ve svátosti smíření udělovali pokání. Pověr se týkalo 30 bodů, např. o věštění a hádání, zaříkávání, ochranných amuletech, uctívání pramenů či o idolu z rozházené mouky.⁹⁵

Naproti tomu pranostiky nepředstavují scestnou úctu, ale sladují výročí události či světců s počasím či zemědělskou činností v daném ročním období. Např.:

*„Na svatého Jiří vylézají hadi štíři. Na svatého Víta o půlnoci svítá. Svatá Markyta hodila srp do žita.*⁹⁶

*„Na svatého Řehoře, čáp letí od moře, žába hubu otevře – líný sedlák, který neoře.*⁹⁷

*„Svatý Matěj seká ledy.*⁹⁸

*„Svatý Martin přijíždí na bílém koni.*⁹⁹

*„Lucie – noci upije.*¹⁰⁰

2.2. Výskyt pověr

Protože mě téma pověr zajímá již delší dobu, zdá se mi, že je lze vysledovat prakticky ve všech oblastech lidských činností. Při náhodném listování herbářem jsem na stránkách o historii léčitelství též našla kapitoly o „Likvidaci pověr“ a „Čaromoci a kouzla“. Na jeho stránkách se popisuje snaha za pomoci vědeckého přístupu a větších znalostí farmaceutického průmyslu vyvracet domněnky starověkých a středověkých vědců a lidových léčitelů, kteří např. šalvěj používali téměř na vše a připisovali jí moc až čarovnou – kdo ji užívá, neumírá. Též je popisováno, jak lidé sbírali byliny jen v určitou dobu,

⁹³ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina a Jakub LANGHAMMER. *České tradice v proměnách času: kroje - zvyky - umění*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017, str. 261.

⁹⁴ Slovo odvozené z latinského podstatného jména *poenitentia* – lítost, pokání, kajícnost, polepšení, napravení.

⁹⁵ Srov. ZÍBRT, Čeněk. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*. 2. vyd. Praha: Academia, 1995, str. 3–7.

⁹⁶ LANGHAMMEROVÁ Jiřina. *České tradice*, str. 148.

⁹⁷ Tamtéž, str. 153.

⁹⁸ Tamtéž, str. 156.

⁹⁹ Tamtéž, str. 226.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 241.

protože je uctívali a věřili v jejich nadpřirozené síly, které získávaly ze země, slunce i hvězd.¹⁰¹ V návaznosti na téma lidového léčitelství jsou nyní, díky románu Kateřiny Tučkové, populární žitkovské bohyně, které by jistě vydaly na samostatnou práci o pověrách v tomto oboru a o jejich životní filosofii.

V běžném životě se najde každodenní nepřeborná škála uplatnění pověr. Někdo si třikrát poskočí, když nechává kynout vánočku. Někdo musí mít s sebou na zkoušku určitou knihu, i když ji ke zkoušce vůbec nepotřebuje. A navíc na ni nemůže jet tramvají číslo 3, protože to pak nikdy nedopadne dobře.

Jak pravil respondent Nešporova průzkumu k aktuální československé religiozitě: „(...) *A pak jsou to ty pověry, které si klademe sami sobě, když doběhu to auto, tak budu mít štěstí. Když se stane to a to, budu mít štěstí. A najednou tam je ten dialog s vlastní představou toho Hospodinova přání. On se mi tímto projeví. Přitom je to zcela moje konstrukce. (...)*“¹⁰²

Lidé si i zveršovali odůvodnění toho, proč se věnují církví kdysi nedoporučované hře v karty: „*komu karty v ruce šustí, toho Pán Bůh neopustí*“. Takto by se dalo pokračovat, zaměřím se však nyní na tři vybrané oblasti.

2.2.1. Výskyt v kultuře a umění

Z vyprávění starší generace tanečníků o jejich zvycích před vystoupením vyplynulo, že i oni se místy pohybují ve sféře pověr. Většina z nich měla v šatně pro štěstí nějaký talisman, někdo si nenechával špičky (taneční obuv) na stole, ale musely zůstat na zemi, a někdo jiný, když si k vystoupení něco zapomněl a vracel se pro to, se třikrát musel otočit, aby hrozba neštěstí pominula, aby bylo zajištěno, že se nic zlého nestane a představení bez zaváhání dokončí. Těmito úkony se snažili ze sebe setřást úzkost, že by se něco nemuselo podařit a navodit si pocit, že nad danou situací vládnou.

Současní mladí tanečníci těmito rituálům spíše nepřikládají žádný význam a na výkon se připravují pomocí praktických a zklidňujících dechových cvičení či studenou sprchou. Ti, kteří jsou věřící, se před představením pokřizují.

Ještě jedna promluva otce Vojtěcha Kodeta, tentokrát adventní, mě zaujala, když hovořil o křesťanském umění, o obrazech a hudbě, které líčí hrůzy posledního soudu.¹⁰³

¹⁰¹ MUDr. KORBERLÁŘ, Jaroslav, CSc. – ENDRIS, Zdeněk. *Naše rostliny v lékařství*. 4. rozšířené a zcela přepracované vydání. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1973, str. 18–19.

¹⁰² Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu*. Praha: Karolinum, 2020, str. 161–162.

¹⁰³ Srov. televizní pořad P. Vojtěch Kodet - Adventní obnova: *Co máme dělat my? (Lk,3,10–18)* [13.12.2021] na TV Noe.

V této souvislosti jsem si vzpomněla, že jsem slyšela úvahu o zpodobnění černé kočky na obraze symbolizující d'ábla. Když černá kočka přeběhne přes cestu, je třeba se mít na pozoru před zlým démonem. Tato pověra tak může být cestou k Bohu, protože se dotýčný, aby se před zlem ochránil, k Bohu obrátí.

Začátkem 19. století se stávalo, že lidová zbožnost byla zaměřena pouze k účinkům funkce nějakého světce. Dokonce jejich vyobrazení či sochy zatlačovaly osobu Krista.¹⁰⁴ Lidé měli pocit, že je potřeba si Boha svými silami a náboženskými úkony naklonit, aby jednal v jejich prospěch, případně aby od nich zahnal zlé demony.

2.2.2. Výskyt v lidových tradicích

Lidský život je určován koloběhem času a lidé si k různým opakujícím se událostem a příležitostem vytvářejí tradice a lidové zvyky, které jsou předávány dalším generacím.

Na našem území se v průběhu času díky centrálnímu umístění v Evropě a migraci obyvatel střetávaly a kumulovaly kultury různých národností (Keltové, Germáni a po stěhování národů ve 4. stol. n. l. Slované). Zvyky a tradice zde byly barvitě a obsáhly celý rok. Nejdůležitější z nich se vztahovaly k významným církevním svátkům, a to jak k jejich slavení, tak k přípravě na ně. Připojovaly se i pranostiky, které se vztahovaly k jednotlivým svatým a odrážely životní zkušenosti s během času a venkovským koloritem života. Podle takto utvořených zvyků k ročním obdobím se pak lidé řídili a odhadovali svou budoucí úspěšnost. Nový rok začínal narozením pravého světla, Krista.¹⁰⁵

Křesťanské obřady nahrazovaly pohanské, které vycházely ze starodávných slavností slunce a magických přírodních rituálů. Mnoho zvyků se týkalo zajištění úrodnosti a plodnosti, např. skořápky a kosti od štědrovečerní večeře se dávaly ke kořenům stromů v sadech nebo se stromy probouzely k úrodě třesením a odpovídající říkankou.¹⁰⁶ Z keltské doby na přelomu prvního tisíciletí naše zvyky ovlivňuje i pozůstatek jejich slunečního kalendáře a vegetačního božstva. Na Hromnice uctívali bohyni Brídge, která chránila semena v zemi a počátek vegetace.¹⁰⁷

Víra v magickou sílu probouzející se přírody je prostorem pro mnoho pověr v jarním čase velikonočním, kolem jarní rovnodennosti. Zde dříve vládla bohyně Ester (podle ní se v anglosaských zemích nazývají Velikonoce Easter), křesťanství se postavilo

---

¹⁰⁴ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby*, str. 146.

¹⁰⁵ Srov. LANGHAMMEROVÁ Jiřina. *České tradice*, str. 147–149.

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, str. 151–152.

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž, str. 154.

do opozice, časem však oba proudy splynuly. Dodnes se páté neděli postní říká smrtná, lidé v průvodu vynášejí figurínu smrtky a končí tím vládu zimy.¹⁰⁸ Kdyby se chlapec neúčastnil, někdo z jeho domu by do roka vážně onemocněl či zemřel.¹⁰⁹

Ratolesti, posvěcené na květnou neděli, hospodáři používali k různým magickým praktikám, např. jim přisuzovali zvláštní ochrannou moc nad obydlím nebo k udržení zdraví a úrody.¹¹⁰ Otevření země na Velký pátek si lidé přizpůsobili svým magickým představám tím, že věřili, že jim země vydá své poklady. Vodou, tryskající z požehnané země, do které bude uložen i Kristus, se zas před svítáním chodili omývat, aby si zajistili zdraví a nosili si ji domů, aby např. omyli kravská vemena ke zvýšení dojnosti.¹¹¹ Také se nesmělo nic půjčovat, protože věc by mohla být očarována, nesmělo se hýbat se zemí, protože kvílí spasitele, ani prát prádlo, protože by se máčelo v Kristově krvi.¹¹² Cestou na vigílii o bílé sobotě měli mít lidé na sobě něco nového. Na Velikonoční pondělí bylo zvykem šlehat zeleným, sluncem a vláhou živeným, proutkem děvčata. Tím se na ně přenese životodárná síla země. Na oplátku dávala děvčata chlapcům kraslici, symbol rodícího se života.¹¹³ Aby správně fungovala, musí být červená, plná a osobně vymalovaná. Obdarovaná osoba se pak může dožít i sta let.¹¹⁴

Pozůstatkem keltských tradic a jejich svátku Beltaine, kterým začínal čas vlády bohů růstu a plodnosti, a kdy se zažíhaly posvátné ohně se symbolem života, Slunce, jsou naše „čarodějnice“. Ohně mají spálit a překonat zlo, očistit od zlých sil. Lidé ho přeskakují, aby se nabili silou novou. Od ohňů ohořelá košťata mají chránit domovy. Uprostřed obcí se také vztyčuje vysoký, řábory ozdobený, stromek se zavěšeným zeleným věncem, tzv. májka. Má zaručovat štěstí a úspěchy. Dále musí dívka dostat polibek pod rozkvetlým stromem, aby byla celý rok krásná a svěží.¹¹⁵ V současnosti jsou „čarodějnice“ spíše komunitní zábava pro děti a lidé si je už nespojují s pálením ohňů ve smyslu očištění od zlých škodících sil poletujících bytostí na koštěti a od času zimy. Pragmatickou činností tohoto období bylo pálení „haraburdí“ nashromážděného přes zimní období. K hojnému slavení tohoto svátku došlo až kolem roku 2000 (komunistický režim v době

¹⁰⁸ Srov. Tamtéž, str. 157–159.

¹⁰⁹ Srov. *Postní neděle – 5. Smrtná* [13.4.2022]. <<https://cesketradice.cz/postni-nedele-5-smrtna/amp>>.

¹¹⁰ Srov. LANGHAMEROVÁ Jiřina. *České tradice*, str. 165.

¹¹¹ Srov. tamtéž, str. 173–174.

¹¹² Srov. KORBEL, Jan. *Žádné práce na zahradě ani praní aneb co byste neměli o Velkém pátku dělat* (30.3.2018) [13.4.2022]. <https://www.idnes.cz/hobby/domov/velky-patek-pranostiky.A180032909_hobby-domov_bma>.

¹¹³ Srov. LANGHAMEROVÁ Jiřina. *České tradice*, str. 175–177.

¹¹⁴ Srov. Tamtéž, str. 179.

¹¹⁵ Srov. LANGHAMEROVÁ Jiřina. *České tradice*, str. 182–184.

předchozí svátek přejmenoval na „mírové vatry“). V 8. století církve tyto ohňové slavnosti, jako pohanský relikv, zakázala a zavedla obdobný svátek na sv. Jana Křtitele. Proti čarodějnicím nás ochraňuje sv. Valpurga. Obnovení zvyku „pálení čarodějnic“ nastalo ve 20. století díky novopohanům a novokeltům, a to nejen na našem území.¹¹⁶

Na období letního slunovratu připadá svátek sv. Jana Křtitele. Lidová tvořivost ho využila ke svým účelům, které se tu noc provozují:

„Kdes chodila dnešní noci? Sbírat bejlí na nemoci.

Kdopak s tebou chodil, kdo tě lesem vodil?

Nejmilejší přítel – sám svatý Jan Křtitel. “¹¹⁷

V tuto noc měly čarodějnice velikou moc, a proto se lidé před nimi chránili pučícími rostlinami, které dokazovaly sílu Země, pletli z nich věnce nebo se jimi převazovali. Lípa jako taková měla ochrannou sílu velikou, a proto dávali lidé její ratolesti do obydlí i chlévů. Mladé dívky pak při dodržení několika pravidel sbíraly devatero kvítí, aby se dozvěděly, za koho se vdají. Též si k tomu přivolávaly pomoc sv. Jana Křtitele:¹¹⁸

„Velký Bože, svatý Jene, prosím tebe poníženě. Pověz ty mně sám, za koho se vdám. “¹¹⁹

Při senoseči se zase až do začátku 20. století na ruském území udržel slovanský zvyk žen, které před sklizní promlouvaly se Zemí, aby jim zachovala přírodu přízeň, rod a hospodářství. V Čechách se někde místo modliteb provádělo zaříkávání a zaklínání, např. aby úroda nepobily kroupy. Matka Země se oslavovala ještě i při dožínkách.¹²⁰

Když pokročíme v čase a nastane podzim, zakončuje člověk hospodářský rok a vyrovnává se s duchovním světem k zajištění dalšího blaha. Pro keltskou kulturu byl první listopad počátkem nového roku a svátkem Samhain. Děлил léto a zimu, svět živých a mrtvých, nastal čas návštěv démonů, hrůzných duší, dnes známý pod názvem Halloween. Lidé na hřbitovech zapalují svíčky, aby duše našla za světlem cestu domů. Ze stejného důvodu svíce zapalují i doma.¹²¹ Prostí lidé dříve věřili, že duše zemřelých v přelomových časech roku zemi navštěvují a živé kontrolují a vychovávají. Tak např. na svátek Barbory chodívaly jmenovkyně, bíle maskované, a protože představovaly

---

¹¹⁶ Srov. JANEČEK, Petr. *Význam filipjakubské noci*. In Studio 6 Vikend na ČT24. (30.4.2022) [30.4.2022]. <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441287766-studio-6-vikend/222411010120430/cast/909192/>>.

¹¹⁷ LANGHAMMEROVÁ Jiřina. *České tradice*, str. 187.

¹¹⁸ Srov. tamtéž, str. 187–188.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 188.

¹²⁰ Srov. tamtéž, str. 201–203.

¹²¹ Srov. tamtéž, str. 231–232.

postavu hodnou, obdarovávaly děti jablky. Svatý Mikuláš, postava reálná, k sobě přibírá mytické bytosti anděla a čerta a v předvečer svého svátku chodí po domech obdarovat děti nadílkou.¹²² K vysvětlení, proč zrovna tyto dvě postavy, existuje několik variant pověstí.¹²³ Čas adventních obchůzek končí svátkem svaté Lucie, která obcházela a kontrolovala stavení, bývala patronkou předení. Kdo by neuposlechl její výzvy a předl by dál, byl by potrestán.¹²⁴ Lucie by mu poslala komínem prázdná vřetena a dotyčný by je musel ihned napříst. Svatá Lucie byla také ochránkyní proti čarodějnicím: od jejího svátku až do Štědrého dne museli lidé každý den odhodit jedno poleno a na Štědrý den jimi zatopit.¹²⁵

Štědrému dni byla připisována zvláštní moc: co se ten den stalo, mělo mít svůj obraz v budoucnosti.¹²⁶ Vánoční tradice předepisuje, že v tuto zázračnou noc nemá ve svých rukou osud člověk sám, ale může žádat o pomoc nejvyšší. Večer samotný byl plný nejrůznějších pohanských zvyků: pro ten rok zemřelého se připravil talíř s polévkou, neboť předkové se tento den vracejí; řetězem se svazovaly nohy stolu, aby se stolující další rok opět sešli, někde se na stůl dávala sekera jako symbol trvajících síly. Nesmělo se vstávat od stolu, aby někdo v dalším roce nezemřel. Děvčata házela střevecem, aby zjistila, zda se v dalším roce vdají a ptala se na podobu ženicha podle namátkou vytaženého polínka nebo se doptávala vody či trásla o odpověď stromy. Děti odhadovaly z ořechových skořápek se svíčkami, kam a zda doplují. Dospělí hráli tzv. hrníčky, pod kterými podle nalezeného symbolu hádali svou budoucnost a krájeli jablko s dotazem na život či smrt.

Na svatého Štěpána probíhající koleda mohla mít spojení s v minulosti provozovanou kontaktní magií, obcházená místa dostávala uctění, přání příštího dobra.¹²⁷

Putování ročním koloběhem zakončíme masopustem. V tomto čase před postním obdobím opět dostává slovo magie podobnosti, masky v průvodech pomáhají přiblížit se cíli, který je sledován, obvykle ve snaze naklonit si přírodu a její dar plodnosti. V přírodním světě se v tomto přestrojení lidé výstižněji přimlouvali za zdar ve světě běžném a lépe tak i chápali nadpřirozený řád. Některé masky zas společnost svojí symbolikou narušují. Oblíbené byly masky zvířecí pro svou symboliku plodivé síly

---

¹²² Srov. tamtéž, str. 235–239.

¹²³ Srov. *Proč chodí Mikuláš, čert a anděl?* (26.11.2017) [18.4.2022]. <<https://homeandlife.cz/proc-chodi-mikulas-cert-a-andel/>>.

¹²⁴ Srov. LANGHAMMEROVÁ Jiřina. *České tradice*, str. 243.

¹²⁵ Srov. *Sv. Lucie – lidové zvyky*. [18.4.2022]. <<https://cesketradice.cz/sv-lucie-lidove-zvyky/amp>>.

¹²⁶ Srov. LANGHAMMEROVÁ Jiřina. *České tradice*, str. 250.

¹²⁷ Srov. tamtéž, str. 252–256.

(medvěd) nebo síly obecně (kůň) a mytické pro svůj původ mimo tento svět a neuchopitelnost. Průvodem je magickým dotekem přenášeno poselství plodnosti, zdraví a prosperity.¹²⁸

2.2.3. Výskyt v lidových modlitbách a písních

Ve starověku lidé dle zažité lidové zvyklosti používali modlitbu jako zaříkávadlo proti nemoci, přírodním katastrofám či neúrodě. Z dob pohanských se mělo za to, že za neštěstím stojí dopuštění mstivých vyšších bytostí, které je třeba pomocí příznivě nakloněných vyšších bytostí modlitbou zapudit. Lidé si mysleli, že větší účinek bude mít modlitba, kterou pronáší kněz, jež je u božstva oblíben. Docházelo k promíchání pohanských zaříkávadel se jmény křesťanských svatých či latinských a řeckých zkomolených slov a takto se předávaly dalším generacím. Jejich slovům byla přisuzována moc až čarovná.¹²⁹ Hojně zmiňovaným světcem v zaříkávadlech byl sv. Kondrát, zvláště v těch určených proti nemocem:

*„Ve jméno svatého rance, kus mazance,
ať oučej přestane, a zdraví nastane,
dopomáhejž mu toho sv. Kondrát.“¹³⁰*

Nošení mariánských medailek může být výrazem neustálé modlitby. Oddanost Matce Pána Ježíše je však třeba ukazovat svědectvím života, nejen pouhou lehkovážnou důvěřivostí, neboť se nejedná o talisman.¹³¹

V 18. století se lid nejvíce vzdělával ve víře zpěvem z kancionálů. Kromě oficiálních zpěvníků vznikaly i anonymní lidové, tzv. kramářské písně, které pojednávaly i o legendách, zázracích a prorocích, barvitě líčených, a přetrvaly i do doby osvícenství. Pro svůj obsah, který nebyl zcela v souladu s dogmatikou, byly zakazovány. Tyto písně sloužily i jako zpravodajství, např. vznikaly písně z doby Slezských válek a byl na nich patrný vývoj v lidové zbožnosti. Písně z první války žádaly o ochranu Boha a Pannu Marii a napadaly odlišnou víru Prusů, písně pozdější již žádaly zemské patrony včetně sv. Jana Nepomuckého.¹³² Kramářské písně též odkazovaly na magicky interpretovaná nebeská

---

¹²⁸ Srov. tamtéž, str. 261–267.

¹²⁹ Srov. ZÍBRT, Čeněk. *Seznam pověr*, str. 57–59.

¹³⁰ Tamtéž, str. 63.

¹³¹ Srov. DLŽL 206.

¹³² Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006, str. 121–123.

znamení, která ohlašovala nebezpečné události. Podobně takto zapisovali události i tehdejší kronikáři.¹³³

V luterských církvích písně zahrnovaly i témata ze života, velkou úlohu hrál Liberdův zpěvník, který sice vyjadřoval osobní mystickou zbožnost, ale neodpovídal zcela teologickým pravdám.¹³⁴

Modlitební knížky v té době obsahovaly nejen modlitby, především mariánské prosebné, ale i heterodoxní prorocství nebo postupy magických úkonů určených k ochraně. Lidé také u sebe tyto modlitební knížky nosili jako talisman, pro ochranu před nečistými silami.¹³⁵ Za doby josefinských reforem byla zavedena cenzura ve snaze zbavit lid pověr a literatura ovlivněná barokní zbožností byla zabavována, tedy i pověrečné písně a modlitební knížky.¹³⁶ V 19. století došlo na jejich reedici, ovšem již o ně nebyl takový zájem.¹³⁷

2.3. Pohanské zvyky v křesťanství a náboženský synkretismus

Z předchozího textu je zřejmé, že pohanské zvyky se mezi lidem udržely a v některých případech se začlenily do křesťanského způsobu slavení svátku, např. sv. Mikuláše a především u největších svátků křesťanů Velikonoc a Vánoc.

Poselství hlásat evangelium synkretismus¹³⁸ nedovoluje (ani inkulturace se nesmí vydat směrem k synkretismu¹³⁹). Hlásání také nemá obsahovat zjednodušování, či lhostejnost. Je schopno z moci Boží vzbudit víru a na něm závisí spása lidí.¹⁴⁰ Dovede toto pověra? Obávám se, že z výše naznačeného nikoliv, neboť se v ní nejedná o moudrost Boží.

Pověry jsou součástí systémů, které naopak synkretismus vítají, mají nízké morální požadavky a zaměřují k sebenaplnění. Jejich snahou je ovlivnit okolnosti svého života pomocí různých druhů nadpřirozených sil, ať už k užitku či ke škodě.¹⁴¹

Za doby přechodu od baroka k rokoku v prvních desetiletích 18. století začal ubývat niterný zápal při slavení světců poutěmi, který byl tak typický pro barokní zbožnost, která

---

¹³³ Srov. tamtéž. 146.

¹³⁴ Srov. tamtéž, str. 132.

¹³⁵ Srov. tamtéž, str. 148–149.

¹³⁶ Srov. tamtéž, str. 222–223.

¹³⁷ Srov. tamtéž, str. 603.

¹³⁸ Označení pro prolínání náboženských systémů, které nejsou v souladu.

¹³⁹ Srov. VI 1409.

¹⁴⁰ EN 5.

¹⁴¹ Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013, str 32.

se projevovala velkolepostí, víra se ztratila a zůstala jen forma. Vytvořil se tak prostor pro magičnost a náboženský synkretismus.¹⁴² Snad k tomu přispělo i oddělení kněží od laiků, a jejich větší intelektualizace a malý zájem o farníky. Procesí a uctívání svatých tak dostalo více lidový a vyprázdněný ráz.¹⁴³

Koncem 19. století se do Čech dostal spiritismus. Lidé zkoušeli vyvolávat duchy mrtvých nejen v oficiálních spolcích, ale i při obyčejných setkáních. V Podkrkonoší měl spiritismus podobu až sektářskou, členové kladli důraz na Písmo, ale vykládali si ho svébytně, jak se jim to hodilo do spiritistického konání. Odmítali církevní obřady a svátosti jako pouhé vnější a nenáležitě projevy víry. Některé spolky však svoje seance pořádaly v místnosti upravené podle scény poslední večeře spolu s dalšími křesťanskými motivy. Později založené Bratrské sdružení českých spiritistů hlásalo skrze své konání pochopení skutečné jsoucnosti Boží a věčný život Ducha. Nově vzniklá Církev československá pak na tuto lidově náboženskou formu navázala, její faráři měli ke spiritistickému hnutí kladný vztah.¹⁴⁴

Zdá se, že toto alternativní vnímání religiozity je aktuálním trendem v celé Evropě, a že se Česká republika v průzkumech nachází na předních příčkách.¹⁴⁵ Vysvětlujících teorií může být několik. V Čechách je navíc ještě specifikem pozůstatek působení českého národního hnutí, které pohanství idealizovalo jako pravý projev slovanství a křesťanství sesazovalo jako německou lest k zotročení českého lidu.¹⁴⁶ Dalším podnětem, který vývoj religiozity mohl vést spíše okultním směrem, byl komunismus. Lidé se ve snaze osvobodit uchýlovali k nestandardním cestám.¹⁴⁷ Na druhou stranu dochází v oblastech mimo Evropu k desekularizaci a obnově tradičních náboženství včetně křesťanství.¹⁴⁸

V Evropě se tedy přechází k individualizované formě náboženství. Odpovídá to procesu modernizace společnosti a celkovému trendu její individualizace a konzumnímu způsobu života.¹⁴⁹ Tato forma se vyznačuje pluralitou různých názorů a duchovních orientací, věr i pověr.¹⁵⁰ Výsledky aktuálního sčítání lidu v České republice z roku 2021

---

¹⁴² Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby*, str. 34.

¹⁴³ Srov. tamtéž, str. 93.

¹⁴⁴ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R. K původu a pramenům českého lidového spiritismu. *Lidé města: revue pro etnologii, antropologii a etnologii komunikace* 2003, č. 12, <<https://lidemesta.cuni.cz/LM-539.html>>.

¹⁴⁵ Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti*, str 14–15.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, poznámka 34, str 17.

¹⁴⁷ Srov. tamtéž, str 17.

¹⁴⁸ Srov. tamtéž, str 12.

¹⁴⁹ Srov. tamtéž, str 15–16.

¹⁵⁰ Srov. tamtéž, str 36.

tomuto trendu odpovídají. Jen 18,7 % z těch, kteří otázku o náboženském vyznání vyplnili, uvedlo, že se hlásí k církvi či náboženské společnosti.¹⁵¹ Češi mají obecně nízkou důvěru k sociálním institucím.¹⁵² Křesťanství, jako takovému, však vyjádřili v průzkumu z roku 2006 v porovnání s ostatními typy náboženství či nových směrů celkově nejvyšší sympatie. Následováno bylo s jistou ztrátou katolicismem. Novopohanství a new age však mají také své příznivce.¹⁵³ Pro doplnění je zajímavé uvést, že v průzkumu z roku 2008 jen 11,3 % dotázaných uvedlo, že nepochybují o existenci Boha a celých 40,3 %, že v Boha nevěří. Zde je patrný velký prostor pro víru v různé nadpřirozené fenomény. Z šetření vyplývá, že lidé souhlasí s tím, že věštcí mohou předvídat budoucnost, že amulety přinášejí štěstí, a že léčitelé mají svou schopnost uzdravovat od Boha v téměř polovině odpovědí. Naopak v posmrtný život, nebe, peklo a zázraky lidé spíše nevěří. Magie, zdá se, je nejrozšířenější i v porovnání s východními systémy¹⁵⁴ a je populární tam, kde je křesťanská víra na ústupu.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Český statistický úřad. *Výsledky sčítání lidu 2021 - Náboženská víra* [26.4.2022]. <<http://www.czso.cz>>.

¹⁵² Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti*, str 51.

¹⁵³ Srov. tamtéž, str 53.

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, str 59–60.

¹⁵⁵ Srov. tamtéž, str 77.

3. Křesťanská víra a její zralost

Křesťanská víra není statická veličina, ale jedná se o proces, který začíná obrácením člověka (zájem o evangelium, rozchod se zlem a přijetí nového způsobu života), přilnutím ke Kristu (osvojování si křesťanského způsobu života, které vede k vyznání víry) a následováním Krista (začlenění do církve, život ze svátostí).¹⁵⁶ Cesta ke zralosti víry je podporována výchovou, která napomáhá rozvíjet a prohlubovat dar víry člověka nejen v oblasti rozumové a citové, ale i v jeho jednání.¹⁵⁷

Po druhém vatikánském sněmu je víra chápána nejen teologicky, ale i antropologicky. Jde o dynamický proces vyžívání ke zkušenosti víry, ze které vyplývají hluboké postoje. Nejde tedy pouze o to znát nauku a křesťanské pravdy. Pán Ježíš říká, že Boha lze „vidět“ čistým srdcem ryzí osobnosti, otevřeným a po Bohu toužícím. Víra je odpovědí na Boží povolání, Bůh k ní srdce člověka disponuje. Víra je tak darem i povoláním.

V Písmu jsou tyto příklady víry uváděny. Jde o celistvou vydanost člověka ve všech složkách jeho osobnosti Bohu. Věřící je chápán jako ten, který se cítí bezpečný, a který celou existenci zakládá na Bohu a důvěřuje mu. Mírou víry je šíře otevřenosti a odevzdanosti Bohu. Novozákonní pojetí víry se orientuje na Krista a jeho příchod, Kristovo poselství vede věřící v lásce a naději vstříc naplnění plánu spásy.

Stejně jako nikdo nemůže žít sám, ani víru nemůže prožívat sám. Víru má zprostředkovanou druhými a má ji tlumočit dalším. Víra má tedy význam nejen pro soukromý život, ale je vyjadřována účastí na životě společenství, církve.¹⁵⁸

3.1. Zralost křesťanské víry

Nový zákon vyjmenovává různé způsoby, jak má být víra kultivována a prohlubována a jak má růst poznání Boha a Krista v Duchu svatém.¹⁵⁹ V současném pojetí růstu víry lze dle F. Cereďy nalézt čtyři okruhy, ve kterých můžeme nábožensky vyžívát a hledat tak Boží plán pro každého z nás:

---

¹⁵⁶ Srov. ALBERICH SOTOMAYOR, Emilio a Ludvík DŘÍMAL. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008, str. 93.

¹⁵⁷ Srov. ALBERICH SOTOMAYOR, Emilio a Ludvík DŘÍMAL. *Katechetika*, str. 100–103.

¹⁵⁸ Srov. Tamtéž, 2008, str. 89–91.

¹⁵⁹ Srov. Tamtéž, 2008, str. 93.

1. Proces lidského zrání (sebepoznání, sebe přijetí, vděčnost, převzetí zodpovědnosti, otevřenost vůči druhým, ochota naslouchat vnitřnímu hlasu a zjišťování cíle života).
2. Povolání k setkání s Ježíšem Kristem (nacházet Ježíše v Božím slově a hledat v něm odpovědi, slavit svátosti jako Ježíšovy dary a jako příležitost k proměně života a připodobnění jemu, hledat jeho stopy v dějinách a společenství, vidět ve vlastním životě Ježíšovu přítomnost jako klíč ke smyslu, svěřovat život Marii).
3. Začlenění se do církve, která je znamením a nástrojem spásy (objevovat ji jako společenství, které slouží druhým, hlásá evangelium, slaví víru a milovat ji i přes chyby jejích členů).
4. Rozpoznání svého místa v církvi (být si vědom darů i omezení, vychovávat se k velkodušnosti, rozvíjet niterný hovor s Bohem).¹⁶⁰

Zralost víry nelze „změřit“, ale pozorováním jednání člověka a jeho přístupu k životu lze sledovat, do jaké míry se u něj projevují tzv. známky zralé víry, kterými jsou:

- schopnost mluvit o své víře,
- snaha o prohloubení obsahu víry,
- smysl pro kritiku a sebekritiku,
- autonomie motivace víry – motivem víry je víra sama o sobě,
- psychická vytrálost – vnitřní svoboda, schopnost překonávat egocentrismus,
- postoj vůči změnám a stálost,
- schopnost přijímat všechny důsledky života víry,
- angažovanost pro společné dobro,
- jednota víry vyznávané a prožívané, doprovázená vnitřní radostí a pokojem.¹⁶¹

---

¹⁶⁰ Srov. Tamtéž, str. 98–99.

¹⁶¹ Srov. Tamtéž, str. 100–103.

3.2. Výchova ke zralosti víry v katechezi vzhledem k pověrám

Trpělivá výchova je vhodná zvláště v dnešní době, kdy jsou populární různé formy spiritualit. Člověk, který je veden ke zralosti víry, se nenechá tak snadno zlákat jednoduchými a nenáročnými alternativami křesťanství.¹⁶²

Církev má k takové výchově nástroj, kterým je katecheze. Její identita spočívá v setkání s živým Bohem skrze Písmo svaté, liturgii a společenství církve, které umožňují člověku ve víře růst, vzdělávat se a reflektovat své chápání víry a její projevy v osobním životě. Katecheze tak může člověku pomoci najít klíč k rozlišování různých nabídek, k utváření vlastních postojů, k vnitřní motivaci pro život z víry a k jejímu vyzrání.

---

¹⁶² Srov. Tamtéž, str. 89.

4. Dotazníky ke zralosti ve víře v souvislosti s pověrami a analýza rozhovorů

V současnosti je pro lidi také přitažlivé téma vyvolávání duchů a víra v nadpřirozeno. Snad i díky přílivu jiných, především východních náboženství či hnutí new age, a populárnímu návratu ke starodávným tradicím a slovanským kořenům, se účastní různých kurzů slibujících poznání duchovního směru nebo uzdravení rodových kořenů a vyřešení osobních problémů pomocí konstelací. Případně si pomocí napojování na síly z vesmíru nechávají otevírat čakry či navštěvují vědmy, aby jim poradily, jak naložit s budoucností, dávají si vykládat karty, sestavovat osobní horoskopy nebo si je alespoň čtou v denním tisku. Všechny tyto činnosti se lidem zdají lákavější, dávají jim příslib rychlého poznání a snadného vyřešení problémů.

Oproti tomu křesťanství je pro ně zkosnatělé, neslibuje jim extatické zážitky a církev je pro ně pouze spolek tmářů, kterému jde jen o hromadění majetku a zametání sexuálních afér pod koberec. V současné svobodné demokratické společnosti je populární vzít si od každého směru trochu, jak to komu vyhovuje, případně nebrat, co nevyhovuje, a tvarovat si vlastního boha bez nutnosti začleňovat se do jakékoliv církve. V takovémto prostředí se dobře daří i pověrám. Je známým faktem, že když člověk ze svého srdce vypudí Boha, nezůstane prázdné, ale hned se zaplní něčím jiným.

O tom, že jsou pověry populární dodnes, svědčí i současná média, která opakovaně provádějí průzkumy.¹⁶³ Podle dříve prováděného šetření bylo zjištěno, že nejvíce jsou lidé pověřiví v jihomoravském a moravskoslezském kraji a v Praze (přes 50 %) a nejméně v kraji karlovarském (15%).¹⁶⁴ Tématu pověr se věnoval v nedávné době i Katolický týdeník.¹⁶⁵

Používaný pojem „lidová zbožnost“ v sobě obsahuje různé kultické projevy, které nejsou vyjádřeny skrze posvátnou liturgii, ale vycházejí z kultury národa. Dle slov Pavla IV. v jeho apoštolské exhortaci *Evangelii nuntiandi* dokazuje žízeň po Bohu a přináší vyvinutý smysl pro Boží vlastnosti a plodí ctnosti.¹⁶⁶ Při čtení tohoto dokumentu jsem čtené porovnávala s účinky pověr. Jak by mohly pověry pomáhat proti strachu a

---

¹⁶³ Srov. MILAR, Jaroslav. *KVÍZ: Jedete v pověrách? Smí se střepy slepit, a co když potkáte jeptišky* (18.4.2021) [13.4.2022]. <https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/kviz-povery.A210413_151525_onavztahy_drdv>.

¹⁶⁴ Srov. MATĚJŮ, Pavla. *Polovina lidí v Česku věří pověrám. Nejvíce se bojí černé kočky* (27.6.2018) [13.4.2022]. <https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/povery-cerna-kocka.A180627_102452_vztahy-sex_jup>.

¹⁶⁵ Srov. *Katolický týdeník*. Praha: Zvon s.r.o., 2021, č. 42, příloha Téma, str. 4–5.

¹⁶⁶ Srov. DLZL 9.

úzkosti? Směřují lidi k Bohu stejně, jako to dělá hlásání evangelia?¹⁶⁷ Jádrem radostné zvěsti je spása.¹⁶⁸ Lidová zbožnost k ní člověka vede, ale pověry, již ze své podstaty, směřují přesně opačně.

Papež František ve své apoštolské exhortaci o radosti evangelia *Evangelii gaudium* říká, že víra je radostnou záležitostí, víra v člověku probouzí radost.¹⁶⁹ Zdá se mi však, že pověra spíše člověka svazuje a ponechává ho v nejistotě a strachu, člověk věřící pověrám se sice podle nich řídí, ale stále se o výsledek svého konání obává. Oproti tomu křesťan, který svou naději vložil ve víře do Boha, žije svůj život ve svobodě a v očekávání, že se stane Boží vůle. Vždyť o ni každodenně prosíme v modlitbě Otčenáš. Co je tedy Boží vůle? Z toho, jak Boha poznáváme jako Otce, jako dobrého Pána, se dá usuzovat, že Boží vůle je dobro samo. Mají lidé věřící pověrám také toto povědomí? Nebo je jim naopak víra v pověry překážkou v radosti z víry?

Ideál lidové zbožnosti spočívá v tom, že svými projevy zůstává ve sféře křesťanské víry.¹⁷⁰ Její formy mají směřovat člověka k prožívání vztahu k Bohu prostředky, které vycházejí z liturgie a jejích hodnot a jsou s ní v souladu. Z historického průřezu je vidět neustálou sinusoidu prolínání se a místy i vyzdvihování lidové zbožnosti, neboť tu preferuje lid, pokud je pro něj liturgie nesrozumitelná či vzdálená, a následné potvrzování primátu liturgie. Člověk potřebuje rozumět významu liturgie, jejímu průběhu a čemu je v ní účasten. Myslím, že i to může být důvodem, proč pověry přetrvávají v takové míře. Snad by pomohla i katecheze a pastorační práce nejen dětí, ale i dospělých: sdělovat srozumitelně nejen pravdy víry, správné hodnoty a významy, ale podporovat i duchovní život modlitby a čtení Písma. V Novém zákoně je to výslovně doporučeno: „*Veškeré Písmo pochází z Božího Ducha a je dobré k učení, k usvědčování, k nápravě, k výchově ve spravedlnosti, aby Boží člověk byl náležitě připraven ke každému dobrému činu.*“¹⁷¹ Člověk má potřebu hledat a nacházet vysvětlení pro svou existenci, a pokud ho nenachází v liturgii, sahá po pověrách, které nabízejí laciné řešení a slibují zajištění šťastného a podařeného života.

---

¹⁶⁷ Srov. EN 1.

¹⁶⁸ Srov. EN 9.

¹⁶⁹ Srov. EG 1.

¹⁷⁰ Srov. DLZL 57.

¹⁷¹ 2 Tim 3,16–17.

Lidová zbožnost může být tím nástrojem, který může člověka od pověr osvobodit. Ovšem za předpokladu, že bude zároveň daná kultura uzdravována evangeliem¹⁷² a vedena Duchem svatým.¹⁷³

4.1. Metoda výzkumu

K provedení empirického výzkumu jsem dle knihy *Kvalitativní výzkum*¹⁷⁴ zvolila smíšenou simultánní metodu pomocí přístupu fenomenologického zkoumání. Primárně se pomocí kvalitativního výzkumu zaměřím na názory dotazovaných na lidovou zbožnost a pověry. Tyto otázky v menší míře doplním kvantitativní metodou pro ověření hypotézy, kterou naznačuje text práce: zda ten, kdo se hlásí k církvi a žije svoji víru aktivně, nedává pověrám ve svém životě prostor. Také se chci pokusit zjistit, zda názory na lidovou zbožnost a pověry nějak ovlivňuje věk a pohlaví respondenta, prostředí odkud pochází a doba, kdy byl pokřtěn. Respektive, zda je ovlivnila délka zkušenosti křesťanského života ve víře v Trojjediného Boha.

Respondenty dotazníku jsem vybrala ze svého nejbližšího okolí, tzn. z rodiny, přátel, spolužáků a z farnosti. S některými z nich jsme již v minulosti na téma pověr či zralosti ve víře hovory vedli.

Mým původním záměrem bylo provést výzkum pomocí rozhovorů polo strukturovaných. Z důvodu časové náročnosti takového výzkumu jsem však přikročila k variantě strukturovaného dotazníku s uzavřenými otázkami formou sondáže. Dotazník svým respondentům odešlu k vyplnění elektronickou poštou či jim ho předám k vyplnění vytištěný.

Otázky jsem formulovala podle perspektivy nastíněné textem práce výše, abych zjistila, zda premisa, že lidová zbožnost je zajímavější alternativou k pověrám, platí i v mém blízkém okolí. Pořadí otázek je seskupeno podle tématu. Nejdříve zkoumám porozumění samotnému pojmu a poté názory a zkušenosti.

Účelem je porozumět tomu, jak se lidé, se kterými se znám, dívají na pověry a lidovou zbožnost ve svém životě. Získaná data k jednotlivým otázkám poté popíši v následující kapitole a provedu shrnutí zkoumaného jevu.

---

¹⁷² Srov. EG 69.

¹⁷³ Srov. EG 122.

¹⁷⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016.

Cílem této práce není vyvodit obecné závěry. Jednak proto, že postihuje malé množství jedinců a také to vyplývá ze zvolené metody kvalitativního výzkumu. Z vyplněných dotazníků poskládám obraz, jak se dotazovaní orientují v životě z víry, jak se u nich projevuje zbožnost a zda přeci jen nedávají prostor zvykům s vírou neslučitelným.

4.2. Odpovědi z dotazníků o zralosti ve víře

Nejdříve se zde budu věnovat popisu odpovědí na otázky a tematické analýze z kvalitativní části dotazníku (č. 6. – č. 18.).

6. Co si představujete pod pojmem lidová zbožnost? Myslíte si, že je lidová zbožnost vhodným doplněním liturgie?

Většina dotázaných pojmu a jeho významu rozumí odpovídajícím způsobem. Popisují ho jako „*vyjadřování víry způsobem, jak ho kdo zažil ve svém životě*“ nebo jako „*převedení přísných církevních předpisů do života běžných lidí, hlavně v dobách, kdy na vesnicích nebyla taková osvěta a přístup ke vzdělání a informacím*“ či jako „*co nosí ve svém vztahu k Bohu naši dědečkové a babičky, ne teologové*“. Náзор, že se jedná o odkaz na víru předků či vnímání víry dle životních zkušeností se objevoval vícekrát. Avšak obdobně, jako u otázky 18. jsou některé pověry zaměňovány za lidovou zbožnost, např. hledání pokladů na Velký pátek, vánoční hry typu odlévání olova, házení pantoflem či hrnečky. Otázkou zůstává, nakolik jsou tyto projevy domyšleny ve smyslu pověr.

Někteří z respondentů uváděli i konkrétní formy lidové zbožnosti, např. zbožné průvody, procesí a poutě, užívání květů v průvodech na svátek Božího těla, svěcení kočiček na Květnou neděli, pálení svící na Hromnice, Boží muka, uctívání svatých a ostatků, navštěvování hrobů osob v pověsti svatých, růženec, křížová cesta, litanie, modlitbičky, pobožnost, mariánské písně, dotýkání a líbání sošek, svaté obrázky či kříž v domácnosti.

Uváděli i žehnání (pokrmů, na cestu, na dobrou noc) a tříkrálový zvyk označovat příbytky K+M+B. Žehnání jsou ale součástí liturgie a jejich slavení se řídí liturgickou knihou *Benedikcionál*.

Jeden z respondentů pojal pojem obecně, jako „*vyjádření osobního vztahu k Bohu, cokoli podporí vztah k Bohu je vhodným doplněním liturgie*“. Více než polovina respondentů je přesvědčena, že je lidová zbožnost vhodným doplněním liturgie. Jeden respondent se domnívá, „*že to tak lidé, kteří ji praktikují, sami nevnímají.*“ Zaujala mě

odpověď „*Nebrala bych ji jako doplněk liturgie, spíš jako "nepovinný přídavek", který ale někomu může říkat hodně.*“ Další z respondentů uvedl, že „*je vhodná, ale není cílem*“. Pro jiného je však naopak „*náhražkou, možná i odváděním pozornosti*“.

7. Praktikujete některou z forem lidové zbožnosti ve svém životě? Kde jste se s ní seznámili? Podporuje Vaši víru?

Většina respondentů lidovou zbožnost praktikuje a jejich víru podporuje. Naučili se ji od svých předků či ze společenství věřících. Líbila se mi vzpomínka jednoho respondenta na modlitby v poli za déšť a úrodu. Jde o krásnou ukázkou víry v Boží pomoc oproti pohanským zaříkáváním zmíněným v teoretické části práce na str. 28. Návaznost na úctu našich předků k přírodě a jejich zákonitostí byla zmíněna i u dalšího respondenta. Několik z nich se také účastnilo různých poutí a průvodů ke kapličkám.

Menší část oslovených tyto formy nepraktikují. Také se ukázalo, že pojem lidová zbožnost není pro všechny zcela jasný a ač se např. modlí růženec a účastní se křížové cesty, u této otázky odpověděli záporně.

8. Co si představujete pod pojmem pověra? Jaké pověry znáte a kde jste je slyšeli (např. nešťastný pátek třináctého, čtyřlístek pro štěstí)?

Křesťané, kteří žijí víru aktivně, ji popisovali obecně jako modloslužbu a přikládání magického účinku úkonu k ovlivnění okolností, či konkrétně jako „*něco, co nemá logiku*“, „*skutečnosti, kterým lidé přisuzují nějaký osudový význam*“, „*něco, co je mi druhým předkládáno, abych tomu věřil, protože to někdo řekl*“, „*formu automatu – hodím minci a vypadne produkt (...)*“ a vidí za tím „*strach, aby se nestalo něco zlého či touhu po rychlém štěstí*“. Jeden z respondentů se domnívá, že „*Obojí (nahnání strachu či pozemská výhoda) funguje na základě nějakého iracionálního důvodu.*“ „*Osoba věří, že nadpřirozený nezvratný osud, kterému čelí, může změnit svým přičiněním (vykonáním pověry) a tak mít lepší život.*“ „*Jde spíše o psychickou potřebu určitého rituálního chování, které může být způsobeno negativními zkušenostmi v životě, nebo i zklamáním či absencí pozitivních zkušeností třeba právě v oblasti víry.*“

Zajímavé vyjádření je pověra jako „*strach z víry (...), je po víře*“ či „*pavěra*“. Od nevěřících lidí slyším, že víra je berlička. Jeden z respondentů zde naopak jako berličku uvedl pověru, jako „*opak důvěry*“. Další z respondentů uvedl, že pověrečným způsobem „*se lze stavět i ke svátostem, které přece působí ex opere operato neboli samotným řádným příslušným úkonem.*“ Někdo chápal pověru spíše jako tradice a zvyky

bez víry v jejich domnělý účinek nebo jako něco, co „(...) ve skutečnosti nevyjadřuje realitu dané věci – čtyřlístek pro štěstí = neznamená, že díky lístku budu mít štěstí“. Jejich vnímání je dle mého také dáno prostředím, ve kterém se dotyčný pohybuje. Další z respondentů se zamýšlel i nad jejich vznikem: „*Prostě existuje a má nás život. Vznikla lidovou tradicí po událostech, které měly jakýsi dopad na lidskou mysl, nebo na lidskou obrazotvornost.*“

Z uváděných pověr, pocházejících většinou z období dětství či slyšených od přátel, mě zaujaly tyto: „*když potkám sanitku, budu mít tři hodiny smůlu, když potkám luxusní barevné auto, budu mít tři hodiny štěstí, když potkám pohřební vůz, musím říct ‚smrt ne pro mě‘, štěstí na kulatém víku od kanálu a smůla na hranatém, smůla potkat vůz se slámou, nestříhat dítě do jednoho roku věku, přeposílání zpráv od andělů a jiných božských bytostí, hýbat na Velký pátek se zemí, blesky na obloze za to, že zlobíš, nevstávat od stolu na Štědrý den, nedopečená vánočka, skořápky se svíčkami a věštba na příští rok, vidění zlatého prasátka na Vánoce.*“

9. Myslíte si, že pověry odporují víře v Boha, nebo jsou jen obyčejnými zvyky či pranostikami/lidovou zbožností? Může naopak pověra vést k Bohu?

Téměř všichni dotázaní si myslí, že pověra k Bohu nevede a víře odporuje, neboť „*je to hodně pokřivená ‚víra‘*“ či „*(...) nedostatek víry v Boží prozřetelnost. Navíc, kdo může říct, že to, co se v budoucnu stane, ať je to třeba i na první pohled neštěstí, není k našemu dobru? Třeba nějaká nehoda, ohrožení na životě nás zrovna může k Bohu přivést blíž, takových případů se stalo mnoho.*“. Také uváděli, že vidí „*rozdíl mezi vypozerovanou pranostikou a pověrou zcela zřetelný.*“ Občas se však vyskytl názor, že záleží, jaká ta pověra je. V několika případech také popisovali, že Bůh si může použít všechno, „*i skrze pověru může Bůh oslovovat lidi (...)*“, aby si člověka získal: „*V životě jsem poznal lidi, kteří přišli k Ježíši přes reiky apod. Nemyslím si, že okultní praktiky vedou k Bohu, ale že Bůh si i ze všelijakých sekt povolává své lidi.*“ Zazněl také názor, že „*Nejsou tak silné, aby ohrozily víru v Boha. Možná, že nás nutí uvědomit si Boha a jeho moc. K. J. Erben ve své Kytici (Štědrý den, Vodník, Svatební košile) je zbásnil, ale veliká zbožnost je v jeho díle a vede nás k Bohu.*“

Někteří respondenti pověry považují za pouhé pranostiky, a tudíž víře v Boha neodporují. Další pak ji chápe tak, že „*pomáhá a zjednodušuje pochopit a vysvětlit jevy, pro které běžný člověk bez vzdělání neměl vysvětlení*“. V dobách dávno minulých tomu tak opravdu bylo, jak jsem si potvrdila studiem literatury. Obdobně pak zazněl názor, že

„Pověry pravděpodobně vznikaly pod vlivem strachu člověka z něčeho neznámého a tudíž ohrožujícího a následně jako jakási ochrana před tím. Myslím, že pověra nikterak neodporuje víře v Boha a s náboženstvím nesouvisí.“ První část tvrzení odpovídá pravdě, s druhou částí bych však nesouhlasila. Některé odpovědi přímo vybízí k tomu, aby byly položeny další otázky. Opravdu záleží, „jaký význam jim jednotlivci přikládá“, jak zaznělo v jednom dotazníku. „(...) Bůh je vždy nad pověrou. Pověra je jaksi daná, mrtvá, neměnná, a tím mi může připomínat proměnlivost a všemohoucnost Boha.“ „Pověra je v porovnání s vírou v Boha zbytečná.“

10. Když se ocitnete v situaci, ke které znáte pověru, řídíte se jí a uklidní Vás, nebo nad tím mávnete rukou a již se tím nezabýváte, případně raději svěříte situaci Bohu?

U této otázky zaznívaly jasné stručné odpovědi. Pověřím respondentů ve většině případů pozornost nevěnují a situace svěřují Bohu („to je nejlepší“). Jedna odpověď podávala vysvětlení klasické známé pověry: „Víte, co znamená, když vám přejde černá kočka přes cestu? Že někam jde...“ V ojedinělých případech si dotyční na pověru i pomyslí a zpozorní, protože „co kdyby...“ či „pro štěstí“ nebo se pověrou nechají částečně ovlivnit.

11. Sledujete, zda se pověra vyplnila či nevyplnila? Můžete odhadnout, zda se pověry spíše vyplnily či spíše nevyplnily?

V návaznosti na otázku č. 10 se zde ponejvíce objevovaly záporné odpovědi. Nejsou součástí života dotyčných a nemají tedy co odhadovat. „(...) spíš se snažím věřit, že je to Boží plán, než štěstí nebo náhoda nebo výsledek pověry.“ „A pokud jsme si do života pustili Boha, bude to stejně on, kdo nám s rozhodováním nakonec pomůže (...).“

Pokud někdo v předchozí otázce odpověděl kladně, sledování výsledku pověr se (nyní již) nevěnuje nebo ho považuje za „souhru náhod (...) bez ohledu na pověry“. Jiný respondent uvedl, že sice na pověry nevěří, ale když se náhodou pověra vyplní, vzpomene si na ni „jen jako doprovod situace“.

12. Jaký máte důvod k víře v pověry?

V této otázce se opět v návaznosti na předchozí dvě vyjadřovali respondenti záporně. Objevily se i výjimky u „zvyku přijatého od druhých“ či „zažitých zvyků“, které se dotyční snaží ze svého života odstranit či které po svém obrácení a pokřtění zahodili,

protože nyní mají „(...) v životě základní kotvu – Boha“. Jeden z respondentů důvod k víře v pověry nevidí, protože „(...) pověry nejsou opodstatněné, spoléhám v životě na sebe a na víru v sebe sama“. V tomto případě bych v případě rozhovoru kladla další doplňující otázky, neboť takto odpověď vnímám jako opomenutí Boha. Z ostatních odpovědí respondenta však vyplývá, že vztah s Bohem má.

Někdo má pověry tak zažité, že si na ně vzpomene dříve, než by se místo nich pomodlil. Jiný zas je bere jako „obranný mechanismus před nezdarem a případný rituál z ní vycházející uvolní mysl“. Zde opět záleží, zda je pověra brána jen jako prázdný rituál, a zda je tedy „neškodná“. Stálo by za úvahu, zda by se dotyčný mohl raději uvolnit pomocí nějaké relaxační techniky a svou důvěru vložit v Boha. Jiný respondent vnímá jako silný faktor strach a úzkost. Další respondent uvedl: „Pověřám nevěřím, ale jejich existenci vnímám. Jejich význam mi osvětlil K. J. Erben, když ukázal na jejich důsledky.“

13. Pokud pověřám přikládáte nějakou váhu, zajímala by Vás jiná alternativa? Účastnili byste se např. nějakého kurzu k prohloubení víry?

Zde někteří respondenti uváděli, že protože pověřám nevěří, nemají potřebu se v tomto směru vzdělávat. Někteří se však již vzdělávají (studium teologického oboru, duchovní literatura, duchovní obnovy) a někteří by o tom uvažovali. „Prohloubení víry je pro mne denní záležitost, hlavně modlitbami.“ V souvislosti s modlitbou vyvstala myšlenka o jejím prožívání srdcem, aby se člověk Bohu svěřil v pravé důvěře, např. „(...) modlitba usebrání (...) Je to vlastně způsob, jak se modlil Ježíš, tedy prapůvodní cesta k Bohu v srdci všeho. V tichu se disponovat ke spojení s Bohem, bez dalších věcí a pomůcek.“

Vyskytly se i váhavé odpovědi: „Nijak zvlášť to nerozděluji. Ale asi ne.“, „(...) musel by to vést člověk otevřené mysli (...).“ Objevil se i nápad na jiný typ kurzu, který sice s problematikou zbožnosti nesouvisí, ale napomáhá ke zralosti osobnosti.

Až nyní mě napadla otázka k tomuto třináctému dotazu: Chcete odpovídat na otázku č. 13? Zdá se mi však, že z oslovených respondentů s ní asi nikdo problém neměl.

14. Co považujete v dnešní době za překážku na cestě k pravému Bohu?

Pověry jsou uvedeny jen v jedné odpovědi. Odpovídá to smýšlení dotazovaných. Těm, kterým pověry nezasahují do života, nejsou ani překážkou na cestě k Bohu. Ti, kdo pověry ve svém životě používají, v nich zatím překážku nespatřují. Zmiňovány jsou dále „nesprávné pochopení této cesty, nenaslouchání svému vnitřnímu hlasu a neochota žít v pravdě, lež“, sebestřednost a „ohlušení svědomí“, konzum a mamon, „zbožštění

peněz“, mocnářství, „*absolutní vítězství rozumu*“, genderová problematika, útoky na rodinu a jejich rozpady, ztráta morálky, pýcha, relativizace hodnot, konformita, pohodlnost, bezcitnost, skepticismus, povrchnost, cynismus, krutost, „*strach z vlastních chyb a slabostí*“, skandály v církvi a její „*odtržení od reality*“ co se jejího života v bohatství a nejednoty týče, „*inflace hodnot církvi – neslaně nemastně zabalené hodnoty pro běžného občana*“ a z toho vyplývající „*špatná informovanost nevěřících*“ a z jejich strany pak „*odsuzování věřících*“.

Příčinu toho všeho uvádí jeden respondent takto: „*(...) chtějí více peněz a více moci a zapomínají na Boha, potřeba více a více se děje v důsledku tohoto odpojení od Boha a toho, jak lidé utíkají sami před sebou.*“ Naopak uvádí, že „*(...) štěstí jsem dosáhla jedině ve spojení s Bohem.*“ Zde musím uvést kontext, že se tak stalo i bez účasti na liturgii na základě životních zkušeností a zkoušek a ve vzpomínce na vyprázdňenou účast na bohoslužbách v dětství bez vnitřního prožívání. S tím, že lidé dospěli k Bohu nějakou vlastní cestou bez zapojení v církvi a bez pravidelné účasti na bohoslužbách se ve svém okolí setkávám. Tito lidé po účasti na životě církve netouží a nemají potřebu křtu. Jak bylo zmíněno v odpovědích výše, snad by napomohla lepší informovanost nevěřících, především v otázkách významu církve jako Těla Kristova.

Objevilo se i porozumění pro církve chybné a názor, že „*(...) je zbytečné hledat neustále nové církve, nové domovy, nové cesty. Dřív nebo později narazíme na nějaký nedostatek. Bylo by hezké, kdyby zrovna katolická (tedy univerzální) církev byla bez chyb, ale je to nereálné očekávání. I v církvi se vždycky našla řada lidí (ani dnes to není jinak), kteří Boha zneužívali tím, že ho uzpůsobovali podle svých omezených představ a osobních přání. Ale jak říká Richard Rohr, špatné věci nejlépe ‚zkritizujeme‘ tím, že je budeme sami dělat líp.*“

Kriticky jeden účastník zmiňuje i „*špatný život věřících (včetně mého vlastního)*“, „*slabá víra – nevěříš tomu, že o tebe bude postaráno.*“

Zajímavým příspěvkem byla obsáhlá odpověď respondenta, který za tuto překážku považuje to, že „*(...) se vytratila jakákoliv úcta k čemukoliv a komukoliv. Lidé se schovávají za jakousi ‚svobodu‘ a tím si prosazují své.*“ Dále uvádí „*honba za zážitkem (...) bere lidem možnost se zamyslet a zastavit na chvíli*“, aby prožili den jinak, bez přebíjení se a bez přátel na sociálních sítích, a aby neměli nutkání vše jen „*odžít*“. Zrychlená doba „*brání život prožívat a spouště lidem i zažívat pravou víru*“.

15. Máte nějakého oblíbeného světce, ke kterému se obracíte o pomoc?

Až na čtyři výjimky mají všichni nějakého oblíbeného světce, od jednoho až po několik. Hojně byla zmiňována Panna Maria a sv. Josef, sv. Terezie z Lisieux, sv. Jan Nepomucký, sv. Juda Tadeáš, sv. Antonín, zakladatelé řádů, křestní a biřmovací patroni, nedávno svatořečení nebo andělé. Zajímavá byla odpověď „*Já ne, ale manželka mi vždy poradí, který světec se hodí k danému řešení problému :).*“

Modlitba ke svatým mi také připadá jako vhodná náhrada za pověry.

16. Máte zkušenost s lidmi, kteří věří pověrám? Reagovali jste nějak na jejich pověřivost? Jaké argumenty jste použili? Podařilo se Vám jim ukázat i jinou cestu?

Z uváděných odpovědí ve většině případech vyplývá, že dotazovaní s pověřivými zkušenost mají. Berou je s humorem a případně, když zjistí, že to pověřiví myslí vážně, je jim jich líto. S užíváním křesťanských pravd jsou opatrní, spíše pověry slušně odmítnou. „*A pokud vidím, že nějací lidé nějaké pověře příliš věří, spíš se k nim snažím chovat láskyplně, protože se evidentně urputně chytají nějaké jistoty, která jim v životě chybí.*“ Jeden z respondentů argumentuje pomocí desatera. Další reaguje, až když pověřivost „*(...) přesáhne určité meze, kdy se to stane posedlostí, či obsesní neurózou a je na zvážení léčba u psychiatra. Ale to se může stát i v rámci víry, ve sportu i v práci. Jde o to, jak co kdo bere, staví se k tomu, a jak to uchopí.*“ Doplnuje to odpověď jiného respondenta: „*Potkala jsem lidi, kteří se na ni (Marii) upínali až příliš a nesnesli žádný pohled, který by jejich představu Marie narušil (...) ve smyslu ‚já vím, jak to je, já mám pravdu...‘ a už touto sebejistotou to bylo trochu povrchní a nezdravé.*“

Jeden dotazovaný na pověry nereaguje a podotýká: „*nesnažím se je přesvědčit, že jejich přesvědčení je zavádějící*“. Až pokud lidé sami zjistí, že pověry jim neslouží, je připraven je na této cestě podpořit. Další navrhuje druhého v jeho směru ponechat a do života se mu neplést. Obdobně ten, kdo pověry nevnímá negativně, se proti nim nevymezí, protože se jedná o zažitý zvyk druhých. Otázkou však je, zda se jedná o pouhý zvyk. Dalším zajímavým příspěvkem bylo sdělení „*Ano, ale je to záležitost a zvláštnost každého člověka, čemu věří nebo co upřednostňuje a nikdo nemá právo ho v tom omezovat.*“ Zde by bylo potřeba upřesnění. Tato odpověď mi připomněla, že bychom se měli v bratrské lásce starat o dobro a zaměření k dobrému toho druhého, nenechat ho věřit

falešným učením (srov. 1 Jan 4,1–6) a získat ho zpět (ve svobodě) na správnou cestu (srov. Gal 6,1–2)¹⁷⁵ a být tak jedno (srov. Jan 17,21¹⁷⁶ a Ef 4,1–7).

Jeden respondent toto téma řešil mnohokrát, vždy s individuálním přístupem ke každému. Také zazněly argumenty, že „(...) člověk nemá očekávat účinek pověry, ale důvěřovat kráse Boží a pokoušet se o sebepoznání“, „Bůh je nad pověrou“.

17. Lze na pověrách najít něco pozitivního?

U této otázky zaznívaly většinou stručné odpovědi typu ne/nevím, „nehledal jsem v nich“, nebo „čas pro zasmání“. Zajímavá byla odpověď vypovídající o tom, že „člověk má možnost si ujasnit vlastní postoje“, nebo může pověry brát jako „připomenutí odkazů na dědictví víry našich předků, mohou inspirovat“ či jako „důvod k zamyšlení a uvědomění si Božích cest“. Avšak „(...) pokud nejsou jen takovým ‚koloritem‘ a zpestřením, pak spíše člověka spoutávají.“

Někteří se však domnívají, že pokud je pověra pozitivní nebo neohrožuje druhé, pak ano. Konkrétně se u dvou respondentů jednalo o vzpomínku na sbírání čtyřlístků s přáteli a milý pocit, že obdarováním vyjadřujeme zájem o druhého a přání mu dobra. Jedná se tedy spíše o rituál bez pověrečného zabarvení. Uvedený čtyřlístek pro štěstí mi jeden z respondentů během psaní práce dokonce přinesl. Někdo vnímá pověry vhodné k „uklidnění, zlepšení nálady, získání větší sebedůvěry a z toho plynoucí vyšší výkon“.

Další se zamýšlí nad tím, že se může jednat „o připomenutí toho, že na světě existuje i zlo, před kterým je třeba se chránit a třeba pověra nám pomáhá rozpoznat možné zlo (...) a připomíná nám, že je třeba se zamyslet nad něčím, co přesahuje naše smyslové vnímání.“

18. Dodržujete nějaké vánoční či velikonoční zvyklosti? Které?

V této otázce jsem chtěla sledovat, jak jsou na tom respondenti s rozlišováním pověr, tradic a zvyků. Ukázalo se, že dodržují i tradice, které mají pohanské kořeny a patří do sféry pověr. Nepřikládají jim však pověrečný význam a mnohdy ani neví, co má daná pověra způsobit.

---

¹⁷⁵ Gal 6,1–2: Bratří, upadne-li někdo z vás do nějakého provinění, vy, kteří jste vedeni Božím Duchem, přivádějte ho na pravou cestu v duchu mírnosti a každý si dej pozor sám na sebe, abys také nepodlehli pokušení. Berte na sebe břemena jedni druhých, tak naplníte zákon Kristův.

¹⁷⁶ Jan 17,21: aby všichni byli jedno jako ty, Otče, ve mně a já v tobě, aby i oni byli v nás, aby tak svět uvěřil, že ty jsi mě poslal.

Dotazovaní nejvíce uváděli tyto rozporuplné vánoční zvyky: házení pantoflem, rozkrajování jablka, louskání ořechů, lití olova, pouštění lodiček, šupina pod talíř, jmelí pro štěstí, nepraní prádla, vepřové maso na Nový rok. Velice úsměvná byla odpověď: „*Žena je zvyklá, že se nesmí na štědrý den odcházet od stolu a manžel a děti to schválně narušují.*“

Mezi tradičními vánočními zvyky byly zmíněny: adventní věnec, betlémy, zpěv koled, čtení Bible, půst na Štědrý den, štedrovečerní kapr, vánočka, vánoční stromeček, pečení cukroví, dárky. S návštěvou půlnoční mše je to složitější, protože: „*(...) se tam nahrnou hordy, které by se tam jindy neobjevily a vnímají to spíše jako folklórní podívanou (...)*“.

Jako tradiční velikonoční zvyky byly uváděny: křížová cesta, příprava ratolestí na Květnou neděli, čtení pašijí, zelený pokrm na zelený čtvrtek, vypěstování osení, mazanec, beránek, půst na Velký pátek.

Byly zmiňovány i tyto slovanské tradice: pomlázka, barvení vajec, něco nového na sebe.

Bonusovým doplněním této otázky byla i odpověď vyjadřující konkrétní prožívání obou svátků: „*Vánoce si užívám jako svátky vtělení... Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi... To je tajemství! A Velikonoce... to je smrt ega a sebe překročení... a taky pocit, že Bůh nás miluje se všemi hříchy... a taky že trpí s námi a je s námi ve všem.*“

4.3. Shrnutí dotazníků a ověření kvantitativní hypotézy

Dotazování se zúčastnilo celkem 20 respondentů. Dle vyplněných otázek č. 1 – č. 5 bylo z celkového počtu 13 žen a 7 mužů ve věkovém rozmezí 24–89 let s největším zastoupením kategorie 40–50 let (6 respondentů), následováno kategorií nad 70 let (5 respondentů a 30–40 let (4 respondenti). Pohlaví ani věk však odpovědi sledované skupiny výrazně neovlivňovaly. Většina respondentů (16) byla pokřtěna již jako dítě a téměř totožný počet (15) jich žije aktivním náboženským životem. Jednotlivé odpovědi jsem opakovaně pročetla a provedla jsem kritické vyhodnocení pomocí tematické analýzy induktivním způsobem.

Většina respondentů má povědomí o tom, že pověry víře odporují a žádný význam jim nepřikládají. Raději se obracejí v modlitbě k Bohu a oblíbeným svatým. Tyto své zkušenosti a hodnoty však ve většině případech netlumočí těm, kteří věří pověrám.

Jistý problém pro zúčastněné představovalo určení hranice mezi pověrou a tradičními zvyklostmi. Myslím, že je to dáno historickým vývojem pronikání křesťanství

na pohanské území a nahrazováním pohanských zvyků křesťanskými, což se nepodařilo docela. Dodnes jsou udržovány tradice obou proudů. Pověry se povětšinou staly spíše tradičními zvyky pro potěchu.

Ze získaného vzorku odpovědí nelze přesně určit, zda má délka zkušenosti křesťanského života na dotyčného vliv na jeho chápání pověr a lidové zbožnosti. Je to velice individuální a pestré. Dana Hamplová ve své práci uvádí, že náboženství aktivně praktikuje starší generace (lidé nad 60 let) a mladší generace (lidé do 40 let) pětkrát méně.¹⁷⁷ Tuto statistiku nemohu potvrdit. Z obdržených odpovědí obou uvedených věkových skupin vyplývá, že v každé skupině žije aktivně přesná polovina dotazovaných.

Respondenti, kteří spíše nežijí aktivním životem z víry, mají lepší přehled o pověrách a jejich konkrétních příkladech. Ostatní se většinou pověrami nezabývají, i když se jimi v minulosti třeba i řídili. Zato však mají lepší přehled o formách lidové zbožnosti a většina je ve svém životě uplatňuje.

4.4. Podněty ke katechezi podporující vyzrání ve víře

Z uváděných odpovědí vyplynula potřeba citlivějšího rozlišování mezi zvyky a pověrami. Většina pověr je dodržována, aniž by dotyční znali její původní význam a duchovní dopad. Je také otázkou, proč je konají, když v jejich účinek nevěří. Kdyby si dotyční uvědomili, co se za pověrou skrývá, mohlo by je to navést k tomu, aby se těchto zvyků vzdali. Projevy pověr by mohly být nahrazovány alternativním úkonem z oblasti lidové zbožnosti nebo úkonem pragmatickým, např:

- zaklepání na dřevo – říct si Bohu díky,
- šupiny pod talířem, čočka na Nový rok – přispívat almužnou potřebným,
- střepy – být rád, že se nikomu nic nestalo,
- kočka přes cestu – radost nad tím, že nebyla přejetá,
- pátek 13. – pomodlit se ke svatému, který má ten den svátek,
- když potkám sanitku, budu mít tři hodiny smůlu – pomodlit se za dotyčného nemocného,
- když potkám pohřební vůz, musím říct „smrt ne pro mě“ – pomodlit se za zemřelého a poděkovat za dar života,

---

¹⁷⁷ Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti*, str. 82.

- skořápky se svíčkami, lití olova – odevzdávat svou budoucnost v důvěře a naději Bohu,
- krájení jablka a louskání ořechů – neopomíjet pravidelné lékařské prohlídky,
- nevstávat od stolu na Štědrý den – pomodlit se za všechny přítomné a za jejich ochranu.

Další možné téma pro katechezi spatřuji ve vzdělání v otázkách významu církve jako Těla Kristova (Řím 12,5: „*tak i my, ač je nás mnoho, jsme jedno tělo v Kristu a jeden druhému sloužíme jako jednotlivé údy.*“). Pro respondenty, kteří nevidí význam v aktivním se zapojení do života církve, protože ji nechápou jako Tělo Kristovo a „*jakoby svátost neboli znamení a nástroj vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva*“¹⁷⁸, by bylo vhodné vzdělání v oblasti eklesiologie doplněné pastorační svátostí, aby si připomněli své křestní povolání a účastnili se života církve. Církev, založená Kristem, obdařená dary Ducha svatého, skrze svátosti pomáhá orientovat na Boží království a vede k účasti na Božím životě. Víra v Boží prozřetelnost upevňuje v člověku jistotu, že Bůh o stvořený svět pečuje, dává se poznat a spolupracuje s lidmi na dovršení plánu spásy.

---

¹⁷⁸ LG 1.

Závěr

Z provedeného průzkumu vyplynulo, že ten, kdo je zakotven ve víře a snaží se žít svůj život ve vztahu k Bohu aktivně (navštěvuje bohoslužby, vzdělává se v náboženských otázkách, účastní se duchovních cvičení, modlí se) a v rámci církve, není ohrožen pověrami, nepřikládá jim žádnou důležitost. V některých případech splývají tradiční zvyky s těmi pověrečnými, ale zdá se, že pověry jsou zde brány spíše jako zvyk, který byl přejat od předků, a kterému se žádná kouzelná moc nepřikládá. Někdy je pověra dodržována, aniž by dotyčný znal její domnělé účinky.

Dále je patrné, že ti, kteří pověrám přikládají opravdu důležitost a věří jim, jsou spíše uzavřeni právě víře tak, jak ji předkládá katolická církev, a jakémukoliv dalšímu vzdělávání či zapojení se do církve. Zároveň to ale nenaznačuje, že by nebyli na cestě k Bohu. Mnozí respondenti uváděli, že Bůh může i skrze pověru oslovit a získat člověka.

Názor na pověry určitě není tím, co by mělo vést k rozdělení. Každý je Bohem milován a jak zaznělo v odpovědích výše, i skrze pověru se lze dostat k odpovědi na Boží lásku. Jak je nastíněno v teoretické části práce, je žádoucí projevy lidové zbožnosti kultivovat, zrání víry napomáhat a projevy pověr očišťovat.

Z odpovědí respondentů vyvstávají další otázky, neboť téma lidové zbožnosti a pověrečnosti je široké. Z nasbíraných dat by se dal sestavit dotazník pro větší okruh dotazovaných a formou kvantitativního šetření by mohl výzkum pokračovat a mohly by se z něj vyvodit obecnější závěry a podněty ke katechezi.

Seznam použitých zkratk

č.	číslo
např.	například
př. n. l.	před naším letopočtem
srov.	srovnej
str.	strana
sv.	svatý
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný

Starý zákon (v abecedním pořadí):

2 Mak	2. kniha Makabejská
Am	Kniha proroka Amosa
Bar	Kniha proroka Barucha
Dan	Kniha proroka Daniela
Dt	5. kniha Mojžíšova
Ex	2. kniha Mojžíšova
Gn	1. kniha Mojžíšova
Iz	Kniha proroka Izaiáše
Jer	Kniha proroka Jeremiáše
Lv	3. kniha Mojžíšova
Mdr	Kniha Moudrosti
Oz	Kniha proroka Ozeáše
Ž	Kniha Žalmů

Nový zákon (v abecedním pořadí):

1 Jan	1. list svatého apoštola Jana
1 Kor	1. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
2 Kor	2. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
2 Tim	2. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
1 Petr	1. list svatého apoštola Petra
Ef	List svatého apoštola Pavla Efesanům
Gal	List svatého apoštola Pavla Galat'anům

Jan	Evangelium podle Jana
Kol	List svatého apoštola Pavla Kolosanům
Lk	Evangelium podle Lukáše
Mt	Evangelium podle Matouše
Řím	List svatého apoštola Pavla Římanům
Sk	Skutky apoštolů
Zj	Kniha Zjevení svatého apoštola Jana

Církevní dokumenty:

DLZL	Direktář o lidové zbožnosti a liturgii
EN	Evangelii nuntiandi
EG	Evangelii gaudium
KKC	Katechismus katolické církve
LG	Lumen Gentium
SC	Sacrosanctum Concilium
VI	Víra a inkulturace

Seznam literatury

- AKVINSKÝ, Tomáš. *Teologická suma*. [13.4.2022] <<http://www.cormierop.cz/Summa-teologicka-IIcast-2dil.html>>.
- ALBERICH SOTOMAYOR, Emilio a Ludvík DRÍMAL. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad*. 13. vydání (4. opravené). Praha: Česká biblická společnost, 2007.
- BIČ, Miloš, Josef Bohumil SOUČEK a František Mrázek DOBIÁŠ. *Biblická konkordance*. Díl 2, L-P. Praha: Kalich, 1963.
- CLAVER, Irene. *Velká kniha povier*. Bratislava: Príroda, s.r.o., 2012.
- Český statistický úřad. *Výsledky sčítání lidu 2021 - Náboženská víra* [26.4.2022]. <<http://www.czso.cz>>.
- GLASER, Milan. FRANTIŠEK. *Evangelii gaudium = Radost evangelia: apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě*. Praha: Paulínky, 2014.
- GROHMANN, Joseph Virgil. *Pověry a obyčeje v Čechách a na Moravě*. Praha: PLOT, 2010.
- HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013.
- HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.
- HELLER, Jan. *Člověk pastýř stvoření* (22.10.2002) [19.3.2022]. <<http://pozp.evangnet.cz/knihovna/clovek-pastyr-stvoreni.html>>.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016.
- JANEČEK, Petr. *Význam filipojakubské noci*. In Studio 6 Víkend na ČT24. (30.4.2022) [30.4.2022]. <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441287766-studio-6-vikend/222411010120430/cast/909192/>>.
- Jeruzalémská Bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Praha: Krystal OP, 2009.

KATOLICKÁ CÍRKEV. PAPEŽ (1963-1978 : PAVEL VI.). *Evangelii nuntiandi: apoštolská exhortace Pavla VI., Hlásání evangelia z 8. prosince 1975*. 2. opravené vydání. Praha: ZVON, 1996

Katolický týdeník. Praha: Zvon s.r.o, 2021, č. 42.

KOLÁČEK, Josef, Zdeněk POSPÍŠIL, Bohumil KOLÁŘ a Markéta KOLÁČEK, Josef, Zdeněk POSPÍŠIL, Bohumil KOLÁŘ a Markéta KORONTHÁLYOVÁ. KATOLICKÁ CÍRKEV. *Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. (KKC)

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. (DLZL)

KORBEL, Jan. *Žádné práce na zahradě ani praní aneb co byste neměli o Velkém pátku dělat* (30.3.2018) [13.4.2022]. <https://www.idnes.cz/hobby/domov/velky-patek-pranostiky.A180032909_hobby-domov_bma>.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina a Jakub LANGHAMMER. *České tradice v proměnách času: kroje - zvyky - umění*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017.

LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

MÁDR, Oto. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. 5. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010.

MATĚJŮ, Pavla. *Polovina lidí v Česku věří pověrám. Nejvíce se bojí černé kočky* (27.6.2018) [13.4.2022]. <https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/povery-cerna-kocka.A180627_102452_vztahy-sex_jup>.

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Víra a inkulturace*. 1988. In POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969-2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2017. (VI)

MILAR, Jaroslav. *KVÍZ: Jedete v pověrách? Smí se střepy slepit, a co když potkáte jeptišky* (18.4.2021) [13.4.2022]. <https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/kviz-povery.A210413_151525_ona-vztahy_drdrv>.

- MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2015.
- MUDr. KORBERLÁŘ, Jaroslav, CSc. – ENDRIS, Zdeněk. *Naše rostliny v lékařství*. 4. rozšířené a zcela přepracované vydání. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1973.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu*. Praha: Karolinum, 2020.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *K původu a pramenům českého lidového spiritismu*. *Lidé města: revue pro etnologii, antropologii a etnologii komunikace 2003*, č. 12, [13.4.2022]. <<https://lidemesta.cuni.cz/LM-539.html>>.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Náboženství na prahu nové doby: česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Ústí nad Labem: Albis international, 2006.
- ONDO GREČENKOVÁ, Martina – MIKULEC, Jiří. *Církev a zrod moderní racionality*. Praha: historický ústav, 2008.
- OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný. Dvacátý díl*. Praha: J. Otto, 1903.
- POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016.
- Postní neděle – 5. Smrtná* [13.4.2022]. <<https://cesketradice.cz/postni-nedele-5-smrtna/amp>>.
- Proč chodí Mikuláš, čert a anděl?* (26.11.2017) [18.4.2022]. <<https://homeandlife.cz/proc-chodi-mikulas-cert-a-andel/>>.
- RAVASIOVÁ, Elisabeta Eugenie. *Otec mluví ke svým dětem*. 7. vydání. Křešice, 2020.
- Sv. Lucie – lidové zvyky*. [18.4.2022]. < <https://cesketradice.cz/sv-lucie-lidove-zvyky/amp> >.
- Televizní pořad P. Vojtěch Kodet - *Adventní obnova: Co máme dělat my?* (Lk,3,10–18) [13.12.2021] na TV Noe.
- Televizní pořad P. Vojtěch Kodet - *Postní obnova: Pokušení Páně (Mt 4,1–14)* [6.3.2022] na TV Noe.
- TRNKOVÁ, Klára. *Magické praktiky, rituály a pověry našich babiček*. Praha: Studio Trnka, s.r.o., 2017.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb Kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. České Budějovice: DONA, s.r.o., 2005.

ZÍBRT, Čeněk. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*. 2. vyd. Praha: Academia, 1995.

Přílohy

Dotazník

1. Pohlaví:
2. Věk:
3. Pocházíte z věřící rodiny?
4. Byl(a) jste pokřtěn(a) jako dítě či jako dospělý:
5. Žijete svoji víru aktivně (případně jak)?
6. Co si představujete pod pojmem lidová zbožnost? Myslíte si, že je lidová zbožnost vhodným doplněním liturgie?
7. Praktikujete některou z forem lidové zbožnosti ve svém životě? Kde jste se s ní seznámili? Podporuje Vaši víru?
8. Co si představujete pod pojmem pověra? Jaké pověry znáte a kde jste je slyšeli (např. nešťastný pátek třináctého, čtyřlístek pro štěstí)?
9. Myslíte si, že pověry odporují víře v Boha, nebo jsou jen obyčejnými zvyky či pranostikami/lidovou zbožností? Může naopak pověra vést k Bohu?
10. Když se ocitnete v situaci, ke které znáte pověru, řídíte se jí a uklidní Vás, nebo nad tím mávnete rukou a již se tím nezabýváte, případně raději svěříte situaci Bohu?
11. Sledujete, zda se pověra vyplnila či nevyplnila? Můžete odhadnout, zda se pověry spíše vyplnily či spíše nevyplnily?
12. Jaký máte důvod k víře v pověry?
13. Pokud pověrám přikládáte nějakou váhu, zajímala by Vás jiná alternativa? Účastnili byste se např. nějakého kurzu k prohloubení víry?
14. Co považujete v dnešní době za překážku na cestě k pravému Bohu?
15. Máte nějakého oblíbeného světce, ke kterému se obracíte o pomoc?
16. Máte zkušenost s lidmi, kteří věří pověrám? Reagovali jste nějak na jejich pověřivost? Jaké argumenty jste použili? Podařilo se Vám jim ukázat i jinou cestu?
17. Lze na pověrách najít něco pozitivního?
18. Dodržíte nějaké vánoční či velikonoční zvyklosti? Které?